

TREBALL FI DE GRAU

MIGRACIONS I DESPOBLAMENT: DOS CAMINS QUE S'ENCREUEN?

ANNA MATEUS I ALAMON

TUTORA: MIREIA GALLARDO AVELLAN

ÀREA DE DIVERSITATS, DESIGUALTATS I EXCLUSIONS

ANY ACADÈMIC 2022-23

GRAU EN EDUCACIÓ SOCIAL

Abstracte

L'àmbit rural català, des de fa uns anys, es troba en procés de despoblament amb un índex d'envelliment poblacional alt, degut, en part, a l'èxode camp - ciutat. Aquesta dinàmica s'ha vist contraposada a la realitat de persones joves que, després de la crisi de la Covid-19 han decidit tornar als pobles, atrets per un model de vida oposada al ritme de vida frenètic que propicien les ciutats. D'altra banda, és innegable que Catalunya és terra d'arribada de molts joves que han migrat sols i que un cop assoleixen la majoria d'edat es troben en una situació d'alta vulnerabilitat. Molts d'ells resideixen a les ciutats grans, perquè és on hi ha més concentració de recursos i serveis on acollir-se i també perquè hi troben grups d'iguals amb qui relacionar-se. El model urbà, però, també porta a aquestes persones a viure en barris marginals on l'habitatge té un cost més assequible i a treballar en feines més precàries perquè, sovint, no tenen cap qualificació. En aquest assaig vull reflexionar sobre com l'Educació Social i la seua praxis pot ser un element dinamitzador que obri portes als joves que han migrat sols sent menors d'edat cap al món rural, en comunitats reduïdes - pobles de menys de 2.000 habitats -, caminant cap a models d'acollida integral, la xarxa comunitària que els pot brindar i les oportunitats d'habitatge i feina, sent agents que frenin el despoblament rural arreu del territori.

Paraules clau

Acollida, acompanyament, comunitat, despoblament, èxode camp-ciutat, inclusió social, infància, joves migrats, migracions, protecció, ruralitat

Índex

1.	Introducció	3
2.	Catalunya: oportunitats urbanes, despoblament rural, desigualtats al territori	6
2.1.	Arribar a l'avui	6
2.2.	Arreu del territori: radiografia demogràfica	7
3.	Migracions joves: arribar a la majoria d'edat. Expectatives, realitat i oportunitats	9
4.	Despoblament i joves migrats: dos camins que s'encreuen?	13
4.1.	Majoria d'edat: acompanyament i xarxa de suport	13
4.1.1.	Ruralitat i comunitat: hi ha espai per a tothom?	15
4.1.2.	Algunes propostes d'acollida integral	17
5.	Educació social: quin paper juga en aquesta realitat?	21
5.1.	Acompanyar la persona	22
5.2.	Dinamitzar la comunitat	26
6.	Conclusions i consideracions finals	29
7.	Bibliografia	32
8.	Annexes	37

1. Introducció

Recordo el primer cop que vaig passar pel carrer Tallada de Lleida. Va ser per equivocació: només una insensata hauria caminat per la zona més fosca del Casc Antic expressament. Recordo com vaig accelerar el pas i agafar fort la bossa. No fos cas.

Al final d'aquest carrer, hi ha un edifici modernista, que és el Mercat del Pla. Darrere, la plaça del Dipòsit: una plaça gran on els diferents edificis tapiats es van enderrocant poc a poc. Un espai on passen les hores persones, sobretot homes, sobretot homes africans. D'aquí, en surten carrers i carrerons on s'hi ubiquen diferents recursos de la ciutat: a la plaça de l'Ereta hi ha els serveis socials del Centre Històric, al carrer Panera el menjador social i el Centre Obert per a persones sense Llar de la Fundació Arrels Sant Ignasi. Al carrer Boters la sala de punció, Reducció de danys, que gestiona la mateixa Fundació. Al mateix barri hi ha la seu de Càritas Diocesana de Lleida, la Fundació Antisida, així com l'alberg per a persones sense llar, que gestiona la Fundació Jericó.

Avui dia, torno a caminar per aquests carrers. Per anar a la feina, per fer drecera, per portar documentació d'aquí cap allà. Ho faig, però, de manera diferent: ni corro ni m'agafó la bossa. Ara, observo.

A les cantonades, persones. Sobretot homes, sobretot homes africans. Es recolzen a les parets, alguns trafiquen amb droga, alguns en consumeixen, d'altres només passen l'estona. Als bancs, fileres d'homes que parlen fort. A la plaça fan negocis amb roba o juguen a cartes asseguts a terra. Hi ha un descampat que és aparcament de zona blava, però no hi passa cap revisor de tiquets gairebé mai. A jutjar per l'aspecte del barri, tampoc hi entren massa habitualment els serveis de neteja. I, si m'hi fixo bé, sospito que els rostres de molts dels homes que passen hores al carrer són els de persones molt joves.

M'ho confirmen: l'Ada¹, que és educadora d'un dels recursos, explica que hi ha nois que un dia eren menors d'edat en un centre de la ciutat i l'endemà n'han fet divuit i s'han de buscar la vida. Alguns d'ells, explica, acaben vivint en situació de carrer perquè queden en una situació administrativament molt delicada perquè no han pogut tramitar documentació. Alguns acaben fent petits furtus o altres delictes menors i, un cop oberts els penals, hi ha poca cosa a fer.

La sensació és d'esgotament: la situació es projecta com a crònica a curt i mig termini. L'Administració no diu gran cosa. Alguns d'ells, després de molts anys per Catalunya, reben una ordre d'expulsió i el procés judicial és un calvari pels qui el fan i pels qui l'acompanyen. L'Ada és tossuda i perseverant però pessimista. No hi veu la llum. Perquè, malgrat la ciutat pugui ser, *a priori*, un espai de concentració d'oportunitats sociolaborals o dels recursos d'acció social, també és un espai d'anonimat. "La ciutat acaba moltes vegades concentrant i densificant situacions de carència i exclusió. D'altra banda, la Ciutat amplia els marges d'autonomia i d'oportunitats, però redueix els llaços i els vincles de caràcter comunitari en un entorn més indiferent" (Subirats, 2006, p.2).

¹ Pseudònim per garantir la privacitat de la persona (a partir d'ara tots els noms ficticis apareixeran el cursiva)

A Lleida, el Centre Històric n'és un exemple: al barri s'hi concentra allò que les veïnes no volen veure. Barri degradat, habitatge precari, lloguer més assequible, tràfic i diner fàcil. Punt d'arribada i de concentració de les persones que busquen acollida entre la pròpia comunitat del país d'origen. Espai clarament diferenciat de la resta de ciutat, reservat bàsicament per aquelles persones que viuen amb més precarietat.

Però retrocedeixo uns mesos enrere, quan els joves es troben sota la protecció de l'Administració i encara no habiten el que, entre ells, coneixen com *el barrio*. Són joves que arriben amb altes expectatives. Els han explicat una història que reproduïxen: que Europa és el lloc de les oportunitats i que volen treballar per fer diners. Passegen mòbils amb càmeres bones, es fan fotos amb molta roba i sabates d'última tendència. Van al gimnàs, cuiden la seua imatge. Comparteixen a les xarxes imatges curoses amb tots els detalls: joves amb roba i sabates d'últim model, cotxes de luxe, tecnologia punta. Explica el *Moha*, de disset anys i deu mesos, que quan parla amb la família no dóna massa detalls. No explica que se sent sol o que li fa mal la cama després d'una fractura mal curada que va tenir durant el seu trajecte. Un dia explica que vol ser escombriaire o que vol ser soldador i jo sospito que algú li ha dit que són professions en què la relació entre el temps invertit per estudiar i el salari que es percep li sortirà a compte. Busca manada on sentir-se'n part i renega del català: no li troba la utilitat, perquè vol treballar i estar amb els seus, que tampoc el parlen. Tramitem papers a contrarrelotge i està nerviós: en dos mesos, la llei diu que ja serà un home i que ja ningú l'ha de protegir tant com en aquest mes i trenta dies que queden. No fa ni dos mesos que és aquí, a Lleida, i ja ha descobert *el barrio* i la seua idiosincràsia. Aquesta és només una de les tantes històries que, malgrat els matisos de cadascuna de les persones que les viuen, comparteixen molts joves arribats a les ciutats d'arreu.

Paral·lelament, sortir de la ciutat també implica canviar aquest model organitzatiu. Si em limito a la observació directa, veig com al medi rural la proposta canvia. Camino pels carrers i places de municipis del Segrià, del Pla d'Urgell i de Les Garrigues, zones on gran part de l'economia és basa en l'explotació agrària i ramadera. És evident la presència de persones migrades. Moltes d'aquestes treballen en el sector primari, amb contractes precaris i sense accés a l'habitatge, propiciant l'aparició d'assentaments o altres espais d'infrahabitatge. Si a la ciutat es concentraven als barris i, segons la classificació de Subirats (2006, p.4), ens trobàvem davant una segregació territorial alta i també en nivells alts d'exclusió social, la realitat rural és diferent.

En municipis de menys de 2.000 habitants no hi ha barris, sinó que els pobles el conformen un sol nucli més o menys agrupat. La presència de persones estrangeres va estretament lligada a les opcions que hi ha de poder treballar. De l'observació directa en els pobles de Ponent, arribo a la conclusió que en aquells municipis on hi ha feina, sobretot de baixa qualificació, hi ha persones migrades. Alguns són homes sols, d'altres hi viuen en família. I, dins d'aquest context, hi ha un altre escenari que em crida l'atenció: en un nucli amb aquest nombre de persones vivint-hi, els serveis que s'hi presenten també són reduïts. Per tant, només hi ha una escola, un consultori mèdic, el nombre de botigues també és menor, així com es ofertes culturals o de lleure també són més limitades. Davant tot això, la proposta que observo és la següent: totes aquelles persones del poble que volen participar-hi o que hi participen, es trobaran en espais únics i de caire més proper. No hi ha escoles que segreguen, tothom haurà d'acudir al mateix consultori mèdic, les festes del poble no tenen prou diversitat per a contraprogramar-se... I, per tant, pot existir una opció real d'encontre.

Sovint, però, observo que no és així: hi ha un poble per als *autòctons* i un per als *forasters*, que és paraula que fan servir els meus padrins per referir-se a tothom qui no és de tota la vida. És un repte per mi trobar una fórmula per implicar les persones nouvingudes a la vida pública i a la participació popular. I veig que, alhora, l'arribada d'aquestes persones joves als pobles petits pot ser una oportunitat per a la dinamització del territori, més enllà de les grans ciutats. Una doble oportunitat de seguir tenint pobles vius - amb escoles, consultoris mèdics, serveis, oficis... - i, alhora, brindar oportunitats a persones a qui, com ja hem vist, la ciutat els resulta un espai hostil i fred. La pregunta que em faig és complexa, perquè he observat de primera mà la discriminació i estigmatització dels homes estrangers arribats a pobles d'economia agrícola i com, més enllà de l'àmbit laboral, no tenen presència o en tenen poca en altres àmbits del dia a dia.

Tanco aquest retrat rural amb el record del meu padrí, que era pagès. En acabar la jornada, quan ja feia bon temps, seia a la fresca amb un dels nois que treballava al camp d'un veí i que vivia un parell de cases enllà. Era marroquí i conversaven llargues hores: sobre religió, sobre societat, sobre les seves dones. S'expressaven amb més o menys solvència, perquè el castellà no era la llengua vehicular de cap dels dos, però amb molta horitzontalitat: dues persones que es coneixien pel nom i que se sabien la història de l'altre, les pors i inquietuds, s'aconsellaven i s'escoltaven...

I amb aquesta garbuix d'imatges a la ment, començo a escriure aquesta proposta, tot buscant l'espai que hi pot ocupar l'Educació Social. Quan els *Documents Professionalitzadors* (ASEDES, 2007) parlen dels encàrrecs de la professió, parlen de dues línies que podria vincular-hi. D'una banda, la tasca d'incorporar el subjecte de l'educació a la diversitat de les xarxes socials i, d'altra banda, la tasca de treballar en la promoció social i cultural dels subjectes amb qui treballem. Pot, doncs, l'Educació Social ser un agent que freni el despoblament rural a partir de crear espais d'acollida i d'inclusió integrals per a aquests joves que han fet un procés migratori i han estat tutelats?

En aquesta línia, neixen els objectius de l'assaig, que vol analitzar i reflexionar la viabilitat d'aquest projecte socioeducatiu i comunitari que pugui frenar el despoblament rural a Catalunya a partir d'oferir oportunitats d'inclusió integral a joves migrats extutelats i extutelades i quin rol hi pot tenir l'Educació Social. Això ho farà tot investigant i analitzant, d'una banda, les dinàmiques demogràfiques dels municipis catalans de menys de 2.000 habitants; d'altra banda, els moviments d'èxode rural-urbà i urbà-rural en l'actualitat. Per poder plantejar aquesta proposta, també m'interessa conèixer la realitat actual de les i els joves que han estat sota la tutela de l'administració i que habiten les ciutats grans del territori català, els recursos als quals poden acollir-se i les oportunitats que un municipi urbà pot garantir-los. Finalment, i en contraposició a les oportunitats urbanes, identificaré les que pot brindar una zona rural, tant en l'àmbit social, a l'hora de teixir xarxa comunitària de suport, com en els àmbits habitacionals o laborals. En aquest context, doncs, també vull conèixer i analitzar la viabilitat de que aquestes persones joves migrades puguin ser agents de dinamització d'aquestes zones rurals en què, d'entrada, es troben en un procés d'envelliment i despoblament.

El darrer punt, que és el que vincula el treball al grau en Educació Social és, precisament, el rol de la professional del camp en aquesta proposta i a respondre a l'interrogant que planteja com pot una educadora o educador social ser un agent de dinamització comunitària en zona rural amb joves extutelades i extutelats.

2. Catalunya: oportunitats urbanes, despoblament rural, desigualtats al territori

2.1. Arribar a l'avui

Des de sempre, els moviments demogràfics han estat lligats estretament als factors socioeconòmics del seu context espai-temporal. Per entendre la situació actual, amb la seua distribució de la població en el territori, l'organització de població dins les ciutats i el rol que juguen les persones migrades dins d'aquesta, cal fer una mirada enrere. És més senzill, d'aquesta manera, poder resseguir les passes que hem fet fins avui dia.

Si situem la mirada entre els segles XVII i XVIII, identifiquem la millora de les tècniques agrícoles i les seves conseqüències - obtenir més aliment i excedent de producció per comerciar i invertir, augment de població, reducció de la necessitat de mà d'obra al camp, èxode rural (Iniesta Girona, 2017, p.20) - com un element clau que acaba desencadenant en l'inici de la Revolució Industrial. Aquest fet porta un gran nombre de persones a desplaçar-se cap a les zones urbanes del territori, buscant oportunitats laborals a les ciutats industrials. Aquest augment poblacional es va consolidant al llarg dels anys, propiciat per les millors condicions de vida i l'augment de l'esperança de vida. Ja arribat al segle XX, aquesta pujada demogràfica s'accentua i, a nivell europeu, la població arriba a duplicar-se entre els 60 i dels 80, la major part de la qual es concentra en ciutats que són, com ja he dit, zones industrials. Els canvis que es viuen són transversals i els trobem en diferents nivells, com el productiu, el social o el familiar, entre altres. Aquest model, a més, també va fer un canvi del concepte de "pobresa" pel d'"exclusió social": "Les grans ciutats acostumen a atreure nous pobladors a la recerca d'oportunitats de feina, oferint habitualment espais d'habitabilitat deficient en centres històrics o a la perifèria urbana (...). Això acaba, moltes vegades, concentrant i densificant situacions de carència i exclusió" (Subirats, 2006, p.1-2). En una realitat com aquesta ens trobem avui dia.

Ja entrant al segle XXI, i posant el focus a Catalunya, entre l'any 2000 i el 2015 la població catalana va augmentar en més d'un milió el nombre total d'habitants. Aquesta dada no podem deslligar-la de dos factors molt importants: el saldo migratori positiu i, d'altra banda, el baix creixement natural de Catalunya (Lozano et al., 2018, p.92). Tot i això, les migracions frenen a causa de la crisi econòmica i, al començament de la dècada del 2010, moltes d'aquestes persones migrades retornen als països d'origen. El percentatge de persones nascudes a l'estranger residents a Catalunya se situa, l'any 2016, al voltant del 17% del total, i és important el fet que la majoria d'elles arriben en edat de treballar (Ibíd, p.96). Però aquesta dada, que és la mitjana de tot el territori, contrasta amb la de població estrangera que viu en zona rural, que entre els anys 2014 i 2019, oscil·la entre el 8,7% i el 10,6% (Gil-Alonso i Bayona-i-Carrasco, 2021, p.135-136). És una xifra que remarca mostra la diferència de distribució de persones migrades arreu del territori català.

En aquest context, és important tenir en compte que la immigració extracomunitària que ha entrat a l'Estat Espanyol des de l'any 2000 és, bàsicament, econòmica, tant si parlem de primeres generacions - adults joves a la recerca de feina - com de segones generacions, de qui el seu "èxit professional serà la clau de la seua integració social" (González Enríquez, 2019, p.6). Des de la meua perspectiva, parlar d'integració també passa per la participació de les persones nouvingudes en els diferents espais socioculturals dels llocs que les acullen, vetllant pels seus drets i deures com a ciutadans i ciutadanes d'aquests municipis. Sí bé és cert que la vida pública, moltes vegades, no compta amb la presència de

grups de persones migrades, durant molt de temps s'ha atribuït al propi desinterès. Malgrat això, "altres autors van respondre que és perquè estan en desavantatge quant a habitatge, permisos, feina i remuneració despreciable" (Subirats, 2006, p.5).

Per anar filant prim, hi ha un grup de persones, dins el gran i divers grup que conformen les persones migrades extracomunitàries, que és d'interès particular per realitzar aquesta radiografia sobre la demografia actual del país: els i les joves que fan el procés migratori i accedeixen a l'Estat Espanyol sent menors d'edat. Durant molt temps han portat sobre el seu cap l'etiqueta "MENA" que respon a les sigles Menor Estranger No Acompanyat. Parlar de MENAs porta, en molts casos, a deslligar del seu significat real aquest concepte: són persones, són molt joves, infants que, sovint, han viscut experiències d'una duresa extrema en el seu trajecte migratori. A més, "totes aquestes expressions comporten una sèrie de connotacions negatives i d'exclusió social (...) des del punt de vista de la integració i interculturalitat que estigmatitzen aquests menors" (Fuentes Sánchez, 2014, p.106).

És evident, doncs, que els moviments poblacionals han estat i són una realitat al llarg dels anys al nostre territori, també aquelles migracions que empenyen persones molt joves a moure's per tal de buscar oportunitats. Més endavant entraré de forma més detallada, a parlar de les persones joves sobre les quals es centra en aquest assaig. Però tanco aquest apartat recordant la conversa que he tingut aquesta setmana amb el *Fode*. Em deia que a Gàmbia, que és el seu país d'origen, hi té la família i casa però que mai ha estudiat. "Aquí, com a mínim, protegiu als vostres nens" em deia i jo reflexionava si és ben bé així o, en realitat, és una sensació distorsionada que té ell pel greuge comparatiu amb el seu poble d'origen però que, en el dia a dia, carregar l'etiqueta MENA, t'eximeix, precisament, de ser nen.

2.2. Arreu del territori: radiografia demogràfica

La següent qüestió important a tenir en compte és la distribució territorial catalana. Ja hem vist que la zona urbana és, des de fa dècades, aquella que concentra el volum més gran de recursos i és un lloc on les persones migren a la recerca d'oportunitats. En aquest cas, no parlo de persones estrangeres, sinó també de persones que naixen i viuen els primers anys de les seues vides en zona rural i, en assolir l'edat adulta, veuen la ciutat com un lloc amb més opcions de laborals, habitacionals, formatives o culturals, per posar alguns exemples.

Fent una radiografia territorial i segons dades extretes de l'*Informe sobre l'Estat dels Serveis Socials a Catalunya* (Generalitat de Catalunya, 2022, p.7-8), l'any 2020 es calcula que a l'àmbit metropolità de Barcelona hi vivia el 63,8% de la població total del territori. La mateixa font assenyala que, d'entre els 947 municipis que hi ha en tot el territori, prop del 95% de la població - d'un total de més de 7 milions de persones - es concentren en 300 municipis de més de 2.000 habitants. A aquestes dades podem sumar les que ens aporta l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT) per l'any 2022: a l'àrea metropolitana, la densitat de població és de més de 2.000 habitants per quilòmetre quadrat, dada que s'arriba a reduir fins als 54,3 de les Terres de l'Ebre o fins a les 12,6 de l'Alt Pirineu i l'Aran. Aquesta dada demogràfica la situem en un territori de 32.108 quilòmetres quadrats, dels quals només 2.464,38 són l'Àrea Metropolitana. Per tant, en un territori tan ampli com és el català, molta concentració de la població es troba en un espai molt reduït del mateix, en una gran ciutat i la seua zona adjacent.

En aquest context, crida l'atenció una de les característiques que Subirats (2006, p.5) especifica de les grans urbs: "la diversificació ètnica derivada d'emigracions dels països empobrits, [és] generadora, a falta de polítiques potents d'interculturalitat, d'un escenari de precarietat múltiple (legal, econòmica, relacional i familiar)" i afegeix que les característiques d'aquestes grans ciutats "generen situacions que classificaríem d'"invisibilitat" d'algunes persones o grups" (Ibíd). Aquesta darrera característica és la conseqüència de la poca presència de les persones migrades en l'acció comunitària o el poc pes que tenen en l'acció col·lectiva.

Una altra dada rellevant a tenir en compte per analitzar els moviments de persones dins del territori són els de les migracions internes. Segons el mateix IDESCAT, l'any 2021, 15.999 persones que vivien en un municipi de més de 2.000 habitants van moure's cap a un d'aquests pobles petits. Contraposada a aquesta dada, 12.156 persones que vivien en pobles de menys de 2.000 habitants van marxar cap a d'altres pobles i ciutats més grans. Des de l'any 2019, però, l'Alt Pirineu i Aran ha viscut un creixement demogràfic, malgrat sigui poc significativa, que marca un canvi de tendència respecte de la dècada anterior. El confinament de la Covid-19, els avenços tecnològics que generen la possibilitat de teletreballar, la voluntat de canvi respecte el ritme frenètic de la vida a les grans ciutats, així com l'alt cost que té la vida allà són algunes de les causes que s'assenyalen com a possibles orígens de la tornada al poble, tal com explica Vives (2020).

La darrera dada que desenvolupo en aquest apartat parla sobre l'envelliment de la població. Aquest fenomen es manifesta, sobretot, en la dècada dels 2000, amb una lleugera davallada al 2010, consolidada a partir de l'any següent. No parlem d'una dada homogènia: l'índex d'envelliment a les comarques de l'Alt Pirineu i de Terres de l'Ebre és notablement més elevat que a la resta del territori, dada que s'ha mantingut estable els darrers anys (Generalitat de Catalunya, 2022, p.11-12). En el cas dels municipis petits (menys de 1.000 habitants), l'impacte de l'envelliment de la població es percep de forma menys evident perquè són "estructures ja per sí mateixes molt envellides" (Gil-Alonso i Bayona-i-Carrasco, 2021, p.139).

Així doncs, aquestes dades reflecteixen una desigualtat territorial i una organització que gira entorn la capital catalana, la seua àrea metropolitana i les ciutats més grans. Durant aquests darrers anys he observat com municipis petits fan crides a persones joves i/o famílies per retornar als pobles, tot posant facilitats en l'habitatge o la feina, per tal d'evitar el tancament, per exemple, d'escoles o per fer-se càrrec de petits comerços locals. També he observat com les crides fan el seu efecte i es converteix en una opció per a alguns i algunes joves que decideixen apostar per aquest nou estil de vida. Així doncs, tanco l'apartat amb una dada important que condiona aquest índex d'envelliment: són, precisament, les persones migrades, perquè més de la meitat de les qui viuen en territori català, tenen edat activa.

3. Migracions joves: arribar a la majoria d'edat. Expectatives, realitat i oportunitats

El *Mamadou* preguntava, desesperat, després d'una sessió de teràpia psicològica: "Com puc obrir el meu cor, si no entenc aquest món?". La conclusió, després d'intentar-ho en nombroses sessions, va ser clara: "Quan no sé com explicar-ho, millor callo i m'ho guardo". La convivència i l'observació directa que he viscut amb molts joves estrangers que comencen a construir una vida adulta arreu del territori em fan arribar a unes conclusions molt similars a les del *Mamadou*.

Després d'un trajecte migratori molt dur, del qual les professionals de l'entitat en tenim pocs detalls, arriba a l'estat espanyol amb quinze anys, sol. Salta de centre en centre: de les illes Canàries el porten a Andalusia i d'allà a Catalunya, on s'està en dos centres abans d'accedir a un pis d'autonomia. Falten pocs mesos perquè faci els 18 i té el tràmit del NIE autoritzat a l'espera de posar empremtes. En pocs mesos tindrà documentació i serà major d'edat. Al seu temps lliure, acaba ajuntant-se amb altres africans en un dels barris més degradats de Lleida. Allà, senzillament, passa les hores. S'impacienta per la documentació i, sovint, no entén per què el fan esperar tant. No acaba d'entendre la llengua i no sap expressar de forma acurada que li fa mal el queixal o que li fa mal la cama. Que no pot dormir perquè pensa massa o que té unes digestions horribles que li dificulten el dia a dia. Que se sent sol, que no els explica gran cosa als seus pares per no preocupar-los o perquè no li demanin diners compulsivament. Però que s'enyora i que ells sembla que només s'impacienten perquè estan tardant molt els diners d'aquesta Europa rica.

No ho explica explícitament: l'equip intueix i sospita que molts dels seus mals venen d'aquí, d'aquest silenci auto imposat. Però qui dia passa, any empeny: no coneix aquesta expressió, però la vida la va vivint així. Si tot va bé, enguany acabarà un Programa de Formació i Inserció (PFI) de cuina i a veure si pot treballar, que és el que realment vol, i guanyar molts diners per fer front a les seues expectatives, però sobretot a les de la seua família. A això ha vingut a Europa, explica.

El *Mamadou* és un dels milers de nois estrangers que han arribat sols i estan fent el pas de la minoria a la majoria d'edat en territori espanyol. Ha carregat, des que va arribar, l'etiqueta de MENA, ha estat un número més en estadístiques i informes. MENA: un terme que aconsegueix despersonalitzar qualsevol persona que el carregui. En realitat, però, parlem d'un grup heterogeni, ple de diferències que només comparteixen el fet de ser una persona menor d'edat i estrangera: "són menors amb una altra cultura, un altre idioma i una altra situació familiar" (Fuentes Sánchez, 2014, p.107). A què es refereix aquest "altre"? Doncs, en cada persona, a una situació diferent, personal, única, particular.

Però fent un cop d'ull general, són joves provinents de diversos països del Magrib i l'Àfrica Subsahariana - tals com el Marroc, Algèria, Mali, Nigèria, Gàmbia, Guinea, etc. - d'entre 15 i 18 anys. La motivació principal és la de "buscar-se la vida" i que en arribar en territori de l'Estat Espanyol es troben "amb un sistema de protecció on se'ls brinda una xarxa social d'integració basada en l'adquisició de formació educativa i professional, una assistència social, psicològica, jurídica i sanitària, allotjament i manutenció" (Ibíd). Malgrat la majoria de joves que arriben són nois, també en menor nombre arriben noies, que pateixen el risc afegit de ser víctimes d'un sistema patriarcal, vivint així una triple violència per ser dones, joves i immigrants.

La realitat passa per entendre que, mentre aquestes noies i nois joves són menors d'edat, la llei els protegeix². La legislació vigent en aquest camp, contempla la protecció de les persones per sota dels 18 anys, independentment del seu origen, nacionalitat o situació administrativa, per tant, s'hi veuen acollides moltes de les persones que entren en territori espanyol amb un passaport autèntic on s'hi reconeix l'edat o a través de proves mèdiques que així ho defineixen. Un cop assolida la majoria d'edat, i fins als 21 anys, aquestes persones poden seguir acompanyant-se fins a poder viure la seua vida de forma autònoma.³

Aquests recursos, sovint, es troben en major volum en ciutats: pisos d'autonomia, àrees de suport a les persones extutelades, entitats i fundacions que donen resposta a les possibles necessitats, com poden ser classes de llengua, centres de secundària amb formacions professionals, etc., així com les oficines d'estrangeria, de treball o d'altres espais de l'administració on dur a terme tràmits oficials. També és als nuclis de població més grans on hi ha més opcions d'habitatge - malgrat les condicions i la dificultat d'accedir-hi -, així com altres persones dels mateixos països d'origen amb inquietuds i vivències similars amb qui vincular-se i teixir xarxa. En aquesta franja d'edat em situo per seguir la proposta: joves que compleixen la majoria d'edat després d'un temps sota la tutela de l'Administració i han d'emancipar-se, tot engegant aquesta vida adulta i autònoma.

El pas a la vida adulta per totes aquelles persones que han estat tutelades és dura, en general perquè està "marcada per haver pogut patir algun tipus de maltractament, per inestabilitat, canvis de referent, reducció de xarxes de suport social, nivells formatius baixos i certa fragilitat emocional" (Marzo i Galán, 2020, p.174). Si, a més, són persones immigrants, se'ls suma una manera de veure el món diferent, la dificultat idiomàtica, un trajecte migratori dur a les espatlles i les expectatives creades sobre els països d'arribada que, sovint, no es compleixen i generen frustracions.

Per dur a terme aquest text, poso el focus en un perfil acotat. Si parlem de joves que han fet un procés migratori sent menors d'edat, ens referim a un conjunt de persones molt heterogènies. Per tant, al llarg del text, en parlar dels joves, estaré parlant d'aquells que es troben en els darrers mesos de minoria d'edat, és a dir, a punt de complir els 18, i en els tres anys següents de la majoria d'edat, és a dir, joves fins als 21 anys. Parlaré de persones que han fet el trajecte migratori sols o acompanyats d'iguals i que, més enllà de la xarxa de relacions que han teixit un cop han arribat, no compten amb un suport familiar al país d'acollida. A més, no considero que sigui una condició indispensable com a punt de partida per a la proposta, però sí que és important el fet de tindre en compte que molts dels joves que han passat pels circuits de protecció a la infància assoleixen la majoria d'edat amb permís de residència i treball⁴.

² Segons la Llei Orgànica 8/2021 de Protecció Integral a la Infància i l'Adolescència davant la violència (àmbit estatal) i la Llei 14/2012 dels Drets i les Oportunitats en la Infància i l'Adolescència (àmbit autonòmic).

³ Segons la Federació d'Entitats amb Projectes i Pisos Aassistits, FEPA (a Marzo i Galán, 2020, p.176) entenem *autonomia* com "la capacitat per plantar cara als reptes de la vida adulta participant de les xarxes socials i col·laborant en el seu establiment".

⁴ Segons el Reial Decret 903/2021, del 19 d'octubre, que modifica la Llei d'Estrangeria (Llei Orgànica 4/2000, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seua integració social) per evitar que molts joves estrangers que es troben sota la guarda i tutela de l'Administració acabïn en situació d'irregularitat sobrevinguda un cop compleixin els 18 anys.

A més, els joves sobre de qui parlaré es troben en un procés delicat: el moment vital en què es fa la transició a la vida adulta. Aquest, sol ser complex per a totes i tots els joves, ja que és en aquesta etapa quan s'ha de començar a encaminar el futur en totes les dimensions: saber què estudiaràs per orientar el futur laboral, plantejar un projecte vital cap on avançar o decidir on viure i de quina manera. Moltes persones joves compten amb un referent adult que els acompanya i els guia durant aquestes etapes i, segurament, aquests mateixos referents els han aportat suport i afecte de forma continuada al llarg dels anys. No és així si parlem de joves que han estat tutelats: aquestes persones han viscut grans canvis al llarg del temps i arriben als 18 havent estat fins en dos o tres centres de protecció (Marzo i Galán, 2020, p.181), amb tots els canvis de referents adults que això ha implicat. A més, molts dels joves que són immigrants, malgrat fer relativament poc temps que són en territori espanyol, han viscut aquesta constant sensació de canvi i incertesa, que els porta a "la desconfiança i la falta de recolzament" que manifesten ells mateixos (Bravo i Santos-González, 2017, 56). Observo, en la meua feina, com molts nois joves es mostren freds i distants i els costa vincular. "Quant tardaràs a canviar de feina?" em pregunta el *Moussa* un dia. En vuit mesos que fa que és a Europa, ha tingut més d'una desena d'educadores i educadors referents i ara li costa aferrar-se a algú perquè no sap quant trigarà a anar-se'n i es tornarà a sentir sol o abandonat. La incertesa, afirmen Marzo i Galán (2020, p.181), condiona la vivència dels joves tutelats, que "solen relatar la seua experiència com a traumàtica pel fet que hi accedeixen des de la incertesa de la seua situació, sobretot aquells que van arribar d'altres països" (Marzo i Galán, 2020, p.181).

La raó que empeny a moltes d'aquestes persones a iniciar un procés migratori és, segons la investigació de Bravo i Santos González (2017, p.58) la de trobar una feina i aconseguir una millor vida a Europa. Reforcen la idea Mazani i Arnosó Martín (2014, p.34) quan parlen de l'imaginari social i el mite europeu a l'hora de "crear-se expectatives i fantasiejar sobre l'èxit del projecte migratori". Aquestes il·lusions es veuen reforçades pel retorn d'altres joves durant les vacances i que "alimenten la idea de que aquí podran realitzar els seus somnis de forma ràpida i exitosa" (Íbid.).

Però la realitat és ben diferent i el dia a dia m'exposa a les frustracions constants dels joves. Passa per la dificultat per accedir a la documentació d'aquells qui no tenen passaport perquè se n'han desfet o els l'han requisat, d'altres que tenen documentació falsa i els enxampen, pels qui les proves per determinar l'edat dicten que no són menors. D'altres, senzillament, perquè els tràmits d'estrangeria tarden mesos en resoldre's favorables i l'espera es fa eterna. Passa, també, pels dols migratoris d'experiències dures i/o traumàtiques i la dificultat d'expressar-se, d'una banda, per l'idioma (que és relativament fàcil de resoldre), però, d'altra banda, per la dificultat d'entendre la salut mental des de diferents imaginaris i perspectives no-occidentals: "el personal mèdic ha de tenir en compte la visió cultural de les malalties mentals, la interpretació que el pacient atorga del seu patiment (...). La diferent visió cultural és un factor afegit que dificulta el moment de plantejar al pacient i a la família en origen la possible malaltia mental" (Mazani i Arnosó Martínez, 2014, p.43). Passa també per la resta de dols: per haver deixat enrere familiars i amics que emmalalteixen i moren en països d'origen i el tractament de la mort aquí i allà, la soledat de viure-ho en la distància. O també passa per les pressions familiars, que tenen l'esperança que els seus joves puguin enviar diners i sustentar l'economia familiar en els països d'origen: joves amb oportunitat de formar-se i estudiar i que abandonen els estudis i la formació perquè necessiten, amb urgència, enviar diners. Igualment, passa per la duresa de les feines físiques per a persones no qualificades, problema que ja s'arrossega des dels països d'origen, segons dades de l'Associació Pro Drets Humans d'Andalusia (2006 a Morales

Muñoz i Parra-González, 2020, p.38), que afirma que “aquests menors han tingut una experiència professional centrada en feines precàries i de baixa qualificació des d’una edat molt primerenca degut a la interrupció dels seus estudis per problemes familiars”.

Un cop assoleixen la majoria d’edat, les problemàtiques s’aguditzen perquè van quedant fora del sistema de protecció i, malgrat poden acollir-se a les ajudes i acompanyament de l’Àrea de Suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET), hi ha noves problemàtiques afegides a les anteriors. L’accés a l’habitatge, l’accés a una feina digna que permeti una autonomia econòmica o la conformació de les “ciutats duals” (Musterd et al, 2002 a Subirats, 2006, p.3) o les “ciutats topològiques” (Keestelot, 2003 a Subirats, 2006, p.3) que retraten ciutats on hi ha segregació territorial i falta de cohesió social, són alguns dels escenaris en què viuen molts dels nois joves migrats que assoleixen la majoria d’edat.

4. Despoblament i joves migrats: dos camins que s'encreuen?

Arribant a aquest punt i havent descrit les desigualtats territorials i l'opció que la vida rural representa per alguns i algunes joves arreu del país, així com la dificultat d'altres de teixir una xarxa de suport o la situació de viure en ciutats segregades i amb manca de cohesió, plantejo si aquestes són dues realitats que poden trobar-se en el camí i ser una oportunitat nova, tant per les veïnes i veïns dels pobles en decreixement demogràfic i envelliment de la població com per als joves a qui la ciutat acaba sent un espai hostil que perpetua situacions complicades.

4.1. Majoria d'edat: acompanyament i xarxa de suport

Per reprendre el per què d'aquesta proposta, em cal retornar a la primavera del 2020. En uns mesos caòtics en què tothom del meu entorn vivia el confinament d'una manera estricta i preocupada, als carrers i als recursos de la ciutat quedaven a la vista de tothom aquelles persones que no tenien on confinar-se. Cadascuna, pels seus motius: perquè no tenien on fer-ho, perquè les feines que feien no els permetien deixar-les de fer, perquè necessitaven consumir o perquè, total, què més dóna la Covid-19. Em crida, especialment, l'atenció un grup de joves molt joves que acudeixen a les dutxes, s'afaiten, carreguen mòbils al Centre Obert. "Estan en una casa okupa" em diu la tècnica "no tenen aigua, no tenen llum". Cadascun, amb les seues particularitats, però en general eren nois d'entre 18 i 20 anys, magrebins, que quan arriben a l'espai fan molt soroll i tenen la mirada dura. Algun dels nois, té la cara marcada: ferides i cicatrius que li ha deixat alguna baralla de carrer. Li pregunto a l'Ada, la tècnica, si no hi ha més sortida. Aixeca les espatlles amb resignació: "haurien de sortir del barri, aconseguir documentació, un lloc digne on viure, una feina en condicions, algú que els doni oportunitats".

I a mi em ve al cap una publicació que he vist per xarxes socials aquell mateix matí: les ciutats, en plena pandèmia, s'estan convertint en presons d'asfalt. Llegeixo, per primer cop, com comença a haver-hi famílies i persones que marxen cap als pobles, potser segones residències o potser cases familiars. Però se'n van. Els pobles són municipis amb menys densitat de població, on moltes veïnes i veïns viuen en habitatges més grans o amb balcons, jardins, corrals o i/o terrasses. On la pandèmia sembla que no està colpejant tan fortament. Marxar al poble, en aquell context, és una opció que barallen algunes llars catalanes. Però marxar al poble, en certa manera, no deixa de ser un privilegi per aquells qui poden tenir una destinació. Em venen al cap els joves del centre: per què no poden marxar-hi, ells?

La situació sociosanitària de la pandèmia va relaxant-se i és cert que moltes famílies de les que han marxat han descobert un estil de vida diferent: es queden al poble. També llegeixo sobre joves que decideixen fer un canvi, entomar negocis petits en zones rurals o teletreballar des de llocs allunyats de les grans ciutats. I jo, segueixo pensant en aquella idea que va caure'm dins com una llavor en ple confinament: per què els pobles no poden ser, també, oportunitats per aquelles persones a qui la realitat de les ciutats els resulta hostil?

Són preguntes que em sorgeixen des d'una perspectiva més filosòfica. Idees caòtiques que floten per la meua ment durant mesos i, finalment, penso en si val la pena aterrar-les: vull investigar la demografia, m'interessa avaluar la possibilitat real de que nois que es troben en un espai hostil puguin trobar oportunitats en un nou lloc que els permeti començar amb noves perspectives i oportunitats laborals i habitacionals i, sobretot, de teixit social amb la resta de veïnes i veïns. Potser

un poble, igual que ho han fet algunes famílies conegudes i desconegudes durant el confinament, però penso sobre les oportunitats reals que pot oferir la proposta.

Investigo, també, la situació dels i les joves que arriben sols a l'Estat Espanyol i què passa quan passen a ser persones adultes: de sobte, aquelles i aquells joves que estan sols i que han estat protegits per la Llei de Protecció a la Infància i l'Adolescència, arriben als 18 d'una forma abrupta i, passen a ser persones majors d'edat, vivint aquest canvi de situació "de manera forçada i prematura" (Marzo i Galán, 2020, p.174). Diuen Comasòlivas Moya et al. (2018, p.126) que "la transició a la vida adulta és especialment difícil pels joves tutelats, però encara ho és més en un país amb altes taxes d'atur juvenil i dificultats d'accés a habitatge com és el cas d'Espanya" i que, a més, tot aquest procés s'ha de fer amb una xarxa de suport pobra. "El treball en xarxa amb altres agents comunitaris és indispensable per garantir la transició a la vida independent (...) el disseny d'intervencions dirigides a ajudar a la transició a la vida adulta i independent requereix potenciar xarxes de suport" afegeixen Jariot Garcia et al., (2015, p.100), reforçant aquesta tesi. En alguns estudis citats al text de Comasòlivas Moya et al. (2018, p.217) es fa referència a la diferència d'oportunitats dels joves tutelats, amb nivells educatius inferiors a la resta de persones de la mateixa edat, percentatges menors d'obtenció del graduat de l'ESO respecte la població general, alts índexs de discapacitat i trastorns psíquics, baix recolzament educatiu, malestar emocional o pressió per entrar ràpidament al món laboral com a conseqüència de la situació que afronten en haver de subsistir per ells i elles mateixes un cop assolits els 18 anys.

Però a més, voldria destacar un seguit de dades. La primera, l'esmenten Courtney, Hook i Lee (Courtney, Hook i Lee, 2010 a Comasòlivas Moya et al. 2018, p.217), dient que "abandonar el sistema de protecció genera, normalment, salaris més baixos i nivells majors d'atur i, en conseqüència, majors situacions de pobresa". Entenc, doncs, que perdre el suport - que en aquest cas és una xarxa de professionals que acompanyen els processos -, va directament relacionat amb l'augment de les possibilitats de viure en situació de precarietat. En segon lloc, Hook i Courtney (Hook i Courtney, 2011 a Comasòlivas Moya et al. 2018, p.217.) afirmen que s'ha demostrat que "seguir al sistema de protecció pot actuar com a element protector davant aquestes situacions". En aquest sentit, he vist com molts dels joves a qui he acompanyant viuen la presència de les professionals com acompanyament en els moments de decisions difícils, així com una xarxa de seguretat en el dia a dia. Finalment, Heerde, Hemphill i Scholes-Balog (Heerde, Hemphill i Scholes-Balog, 2016 a Comasòlivas Moya et al., 2018, p.217) subratllen els beneficis dels programes de transició en habitatge, feina i educació en la vida dels joves. És evident doncs, que durant el procés d'estança de joves tutelats als diferents centres, la presència de persones professionals de l'educació social en els seus diferents processos té un paper important, així com també en aquells recursos a què poden acollir-se un cop assolida la majoria d'edat. "Sens dubte, aquests recursos compleixen amb una funció molt necessària que pot ser determinant en els resultats d'aquesta transició a la vida adulta. (...) S'ha comprovat que els joves que reben aquest suport tenien transicions més exitoses" (Íbid, p.133).

En aquest context, les lectures fetes i l'experiència pròpia em porten a seguir estirant dos fils. D'una banda, reforço la importància que tenen les xarxes de suport. Obrir les societats d'acollida perquè aquests joves siguin ciutadans amb veu i participació en els espais públics. A més, és vital no oblidar que són adolescents que, d'un dia per l'altre, són joves adults segons la llei, però no d'una forma més vital. En el quotidià ho observo: "què passarà quan faré els 18?" em pregunta el *Moussa*, que d'aquí

un mes en farà divuit, “podré seguir al pis?” diu fluixet. Suposo que no té clar si vol saber la resposta perquè encara està estudiant, perquè encara està en tràmit la seua documentació i perquè només fa vuit mesos que està a l'estat espanyol i no té clar del tot com és la vida aquí un cop surti del recurs. Li dic que sí, que demanarem una mesura d'allargament, que no pateixi. Accepta, amb una mirada estranya entre còmplice i esquiva, i jo li garanteixo que, si tot funciona bé, com fins ara, no pateixi que anirem fent poc a poc. Es tranquil·litza i afegeix que, a més de tenir amics africans, també en voldria “d'aquí”, fer amics que parlin català i castellà perquè si no, no sabrà mai del tot l'idioma, ni se sentirà part d'aquesta ciutat. Crec entendre què m'està dient: necessita poder caminar per la corda fluixa, com fins ara i perquè no té més opció, sabent que a sota hi ha una xarxa que amortirà la caiguda, en cas que algun dia calgui. Però necessita teixir aquesta xarxa.

D'altra banda, recalco la importància de l'acompanyament socioeducatiu als i les joves. El mateix *Moussa*, així com els seus dos companys de pis, tots tres senegalesos, conviden l'educadora - que ara sóc jo, però n'han passat d'altres - a dinar. No ho manifesten explícitament, però sembla que els agrada anar a comprar acompanyats. Pregunten activament com funcionen les coses a la ciutat: els descomptes al supermercat, les línies d'autobús, les bugaderies d'autoservei per rentar les mantes... Escolten atents quan parlem de quant sabó es necessita per rentar la roba sense embussar la rentadora o de la temperatura sostenible a què ha d'estar el termòstat durant l'hivern. Escolten atents, també, quan ens expliquem coses de la vida de cadascú o quan seiem al sofà i mirem dibuixos animats i els anem comentant. I, després, tenim quatre bromes internes que denoten complicitat i vinculació. La justa com perquè, després, quan hi ha conflictes, sàpiguen a qui acudir: pregunten sobre documentació, sobre allò que no entenen dels ordinadors, sobre coses que els passa als espais on fan formació, demanen ajuda amb les tasques que els demanen, expliquen sobre la família i els seus maldecaps, també es deixen aconsellar i orientar sobre què pot ser més bo per encarar un futur que, d'entrada, sembla ser que serà complicat. És un procés molt lent, però és positiu, perquè, tal com diuen Ruiz i Torres (2015, a Marzo i Galan, 2020, p.176), un dels factors claus per desenvolupar les seves habilitats resilients un cop fora del sistema de protecció és, precisament, aquesta “relació estable i compromesa amb l'educador de referència”.

4.1.1. Ruralitat i comunitat: hi ha espai per a tothom?

Agafó el primer dels dos fils solts que queden a l'anterior apartat: la importància de les relacions interpersonals, les xarxes socials i de suport. Ho trasllado cap a l'objectiu inicial d'aquest text: quin paper poden tenir els municipis petits que es troben en procés de descens demogràfic i les seues veïnes i veïns en aquesta realitat. Ho faig des d'una perspectiva personal, en què els meus orígens familiars es troben en pobles de menys de 2.000 habitants en una zona interior del territori: l'ajuda mútua, la convivència, el contacte constant són el dia a dia. Allà no existeix l'anonimat i tothom sap qui ets, on ets, què fas i amb qui et mous. És evident que aquest aspecte conté una part més negativa que pot afectar a l'àmbit de la intimitat de cadascú, però la sensació comunitària entre les persones que així volen viure-ho també és innegable.

En aquest text parlo de rural en parlar de pobles de menys de 2.000 habitants però, més enllà de les xifres, comparteixo la reflexió que Escarrà i Pérez (2020, p.6) fa sobre el concepte i es troba “al voltant d'una cultura, d'un mode de vida, d'un sentiment de pertinença que respon a la quotidianitat de les persones que l'habiten”. D'aquesta manera, és inútil entendre el concepte rural sense passar per les

dinàmiques internes de cadascun dels pobles. Parlen González i Minguillón (2011, p.153) de que “les xarxes socials i relacionals locals i transnacionals motiven i afavoreixen la incorporació i participació de les persones que repoblen”, així com l’aportació d’Escarrà i Pérez (2020, p.14) de “resseguir les diferents necessitats que ens trobem de néixer a morir”, com són l’educació o l’accés a la sanitat pública. En molts dels municipis petits en risc de despoblament hi ha molts serveis que van desapareixent, com les escoles o els centres de salut, però també petits negocis, com botigues d’alimentació o farmàcies que garanteixin una qualitat de vida a les veïnes i veïns. L’arribada de nous veïns i veïnes i la seua incorporació a la comunitat d’habitants va relacionada amb l’existència d’aquests serveis, tant públics com privats, però també amb la responsabilitat de conèixer l’entorn i les relacions socioeconòmiques. Ambdues vessants formen part d’un procés i una situació que pot ser beneficiosa per a totes les parts implicades. I per això, malgrat considero important l’arribada de persones joves en edat laboral a nuclis de població petits que puguin ajudar a frenar el despoblament, és bàsic que els nuclis de població que acullen també puguin ampliar les seues xarxes i obrir-se a formar part de les xarxes socials dels qui hi arriben.

Destaquen, també, González Minguillón (2011, p.139) que per definir “allò rural” avui i tenir en compte noves veïnes i veïns que s’integrin en les dinàmiques del dia a dia s’ha de tenir en compte alguns factors: d’entrada, la representació local d’aquells antics habitants i dels nouvinguts; en segon lloc, la complexitat dels grups socials dins de les dinàmiques de substitució, incorporació i participació social i que poden afectar a la convivència entre les persones; finalment la “reterritorialització”, com a concepte que relaciona directament l’arribada de nous habitants amb la revitalització socioeconòmica dels pobles.

Però és evident que perquè persones joves en edat laboral vulguin involucrar-se en la vida de poble cal que en aquests espais hi hagi oportunitats laborals, tant els que hi són nascuts i han viscut allà tota la vida, com les persones noves que poden arribar per viure-hi. Que en un poble hi hagi oportunitats també implica que els i les joves que en són originaris també vulgui quedar-s’hi i establir-hi el seu projecte vital. A pesar d’això, no vull perdre de vista que els i les joves de qui parlo en aquest treball han fet un procés migratori motivat, principalment, per raons econòmiques i per tant, l’opció rural existeix en tant que pugui existir una seguretat laboral i, per tant, econòmica en les zones de què parlo. La falta d’incorporació de joves en els oficis en el sector primari, que és majoritari en l’economia de les zones rurals, és un dels factors que expliquen la manca de relleu en aquestes feines i, per tant, que disminueixi la població en aquests pobles. Molts d’ells marxen a estudiar a les ciutats i s’hi queden perquè és allà on, a priori, sembla que hi trobaran més oportunitats. Però els pobles petits també brinden opcions i cal tenir-les en compte en aquesta proposta: “el fet de reforçar el traspàs de coneixement d’oficis tradicionalment desenvolupats al món rural podria vehicular el reconeixement social del sector primari com a sector productiu clau per a la sobirania dels entorns rurals” afirma Escarrà i Pérez (2020, p.15). Aquest un element que, a més, podria dur a un model de territori més sostenible. En aquest context d’èxode de joves, però amb la nova perspectiva que ha donat la situació social després de la pandèmia de la Covid-19, en què s’ha viscut canvis de valors socials així com la revalorització la ruralitat (Juanola i Quintana, 2020, p.74), l’escenari pot brindar oportunitats sociolaborals als i les joves, concretament d’aquelles i aquells de qui parlo en aquest assaig.

Finalment, cal pensar en l'àmbit habitacional: perquè una persona que treballa en un poble pugui formar-ne part a nivell comunitari, caldrà també un espai que pugui fer-se llar. Aquest és un problema en l'àmbit rural que frega l'absurditat: un percentatge molt alt de les cases que hi ha en la majoria de pobles d'aquesta grandària no estan posades a disposició d'aquelles persones qui volen viure-hi. Hi ha habitatge però no és accessible. Ho recullo de l'article de Tena (2020), que relata com el paisatge de molts municipis de la zona rural catalana són plens de cases buides. És la conseqüència de diversos factors, com el fet que moltes de les cases siguin segones residències de les generacions que han emigrat a la ciutat, que siguin cases en què es prioritza el lloguer turístic per davant del de llarga durada o, en altres casos, habitatges que s'han vist afectats pel pas del temps i que la seua habilitació per a poder-hi viure té un cost econòmic molt elevat. Les xifres són clares: en el mateix article relata la realitat de pobles com Maldà, a l'Urgell, en què hi ha 125 cases buides, dada que equival al el 50% del parc immobiliari) i que no és un cas aïllat. A la publicació Arrels sobre el món rural, en un article de Margalida Ripoll (2022) també ens parlen de la realitat habitacional en l'àmbit rural amb dades com la de Castellserà, un poble de mil habitants i cent habitatges buits; Nalec, que amb menys de cent habitants, la meitat dels habitatges són buits. Són dades que poden fer-se extensives a moltes comarques d'arreu del territori. En aquesta comarca, per exemple, des del Consell Comarcal de l'Urgell es denuncia que només entre el 10% i el 20% dels habitatges es poden llogar directament: la resta estan deteriorats de tant de temps que fa que són tancats. Per tant, observo que hi ha llocs on viure i hi ha persones disposades a habitar-les. I aquestes persones podrien ser noves veïnes, posant fre al despoblament i ocupant cases que, a hores d'ara, estan condemnades a la ruïna.

Recullo tots aquests estímuls que poden fer dels espais rurals un punt de partida per a que els joves de qui parlo, fent de les poblacions d'arribada espais d'integració i d'acollida integral. A continuació presento altres iniciatives que caminen en aquesta mateixa direcció.

4.1.2. Algunes propostes d'acollida integral

En aquest punt, plantegen diferents interrogants, en què la qüestió clau és pensar estratègies d'inserció i inclusió social que puguin contribuir a generar espais inclusius, dinàmics i cohesionats. I, per fer-ho, s'hi destaca l'acompanyament social dels joves, a la par que l'acció comunitària; però també un lideratge local fort, que inclou altres joves que estan vivint processos d'emancipació i de definició de projectes vitals propis, amb qui teixir aliances internes. Sobre aquesta base de caire més abstracta, altres projectes han iniciat propostes sobre el terreny. Poso, a continuació, alguns exemples que neixen amb la voluntat de generar espais d'acollida en zones rurals.

Una primera proposta, la ubiquem al nostre territori, a la comarca de l'Alt Empordà. L'Equip d'Inclusió i Atenció a la Comunitat de l'àrea de Benestar del Consell Comarcal entoma l'acompanyament dels joves migrats al territori (Juanola i Quintana, 2020, p.65), que parteix d'una espai de diàleg on tractar diferents realitats i propostes, on participen joves sense referents adults. En aquests espais, es crea una conversa entre els professionals i les noies i nois, que permet conèixer les seues necessitats reals i definir quins són els itineraris i projectes que ells i elles mateixes volen seguir. En aquesta proposta es dóna valor a la ruralitat: una quarta part dels habitants d'aquesta comarca viu en municipis de menys de 2.000 habitants i, en aquest context, es destaca que teixir relacions entre agents a nivell local és una "comesa possible" (Íbid, p. 67) perquè, d'una banda, la

dimensió de la xarxa d'agents és abastable i, d'altra banda, perquè les necessitats entre els agents d'aquests municipis petits són compartides.

Mirant cap al Pirineu, trobem el projecte AVENIR (*Projecte Avenir*, 2019), que vol oferir noves oportunitats als i les joves menors no acompanyades, a través de l'acció socioeducativa. Mescla formació i orientació professional, així com propostes de lleure amb altres joves dels municipis per fomentar la interrelació entre ells i elles. L'espai escollit per desenvolupar el projecte, que són els Pirineus, no és aleatori: molts municipis d'aquest indret es caracteritzen per un volum alt de població inactiva degut a l'envelliment d'aquesta. La proposta neix l'any 2019 amb l'objectiu, precisament, de generar espais, en les zones rurals i de muntanya, per a que els joves puguin tenir projectes de vida sostenibles, sumant agents de població jove que puguin ser una oportunitat per al desenvolupament econòmic, així com la revitalització territorial. La primavera del 2022, aquest projecte va arribar al seu final, havent-hi participat 15 joves tutelats, la majoria dels quals s'han quedat a viure al Pirineu. Aquesta, és una de les conseqüències del projecte d'assentament i el treball que s'ha fet en la línia de la creació de vincles i afeció social vers el territori.

L'altra proposta de proximitat que vol unir aquestes dues realitats la trobem a l'Associació Horuelo, que aquest any 2022 ha posat en marxa el projecte "Proyectos de vida jóvenes extutelados/as en entorno rural" (*Puesta En Marcha Del Proyecto "Proyectos De Vida Para Jóvenes Ex Tutelados En Entorno Rural" – Asociación Horuelo*, 2022). Es tracta d'una entitat amb seu a Madrid que vol brindar l'opció de desenvolupar projectes de vida estables a joves majors d'edat que han estat tutelats per l'administració en l'àmbit rural. Focalitza l'acció del projecte a la Comunitat de Madrid i Castella La Manxa, en poblacions que mostrin predisposició per acollir noves persones i participar en el projecte. De nou, ens trobem amb l'aspecte fonamental que compta - a part de l'acompanyament als joves - amb tota la dimensió comunitària i de sensibilització de les veïnes i veïns que ja formen part dels pobles, perquè un dels pilars sobre el qual es desenvolupa la proposta és, concretament, la predisposició de les persones que habiten els pobles per tal d'acollir noves veïnes i veïns. A més, també posa el focus en el procés de despoblament que viuen els pobles de les zones castellanes on s'ha de dur a terme l'actuació, en una doble sinergia que beneficiï tant al territori com als mateixos joves.

En aquests casos, que són de proximitat, detectem com l'accés a l'habitatge i a la feina, així com amb una tasca comunitària de suport entre les veïnes i veïns, posant el valor els que són d'edats similars, és bàsic. Però facilitar l'accés als drets bàsics de les persones acaba conduint a una millor convivència. N'és un exemple "The CoRE project" (Casu, 2017, p.4) un projecte iniciat a Viena l'any 2017, que facilitava l'accés de cases deshabitades a persones sol·licitants d'asil, fent-les formar part activament de la recuperació d'aquestes i, paral·lelament, se les acompanyava en els diferents àmbits d'intervenció socioeducativa. És rellevant el punt en què les diferents iniciatives neixen de moviments locals, organitzades a través de cooperatives socials, en què s'hi contemplan punts de trobada per establir relacions amb la població local. En aquest model d'integració també s'hi contempla l'anomenat "refugees4refugees": "refugiats que, havent viscut directament el procés d'inserció en la societat vienesa, poden ajudar pas a pas a qui, com ells anteriorment, el comencen, en una relació d'igualtat" (Íbid.).

A la ciutat d'Anvers trobem el cas de "The Curant Project", (Íbid., p.5) destinat a joves que, precisament, un cop assolits els 18 anys perden la protecció que els brinda ser joves menors no acompanyats a Bèlgica. En aquest projecte s'hi contempla el model denominat "co-housing" en què un o una jove nouvinguda té la possibilitat de convida amb residents locals d'entre 20 i 30 anys, en una relació personal de tu a tu. Aquesta convivència entre persones també va acompanyat d'un sistema de protecció dels serveis socials, en què es contemplen altres dimensions de les vides dels joves, posant el focus en la idea de relacionar les persones refugiades amb el teixit social ja existent a la ciutat.

Als Països Baixos, impulsen també una iniciativa amb seu a Amsterdam, anomenada "Startblock Riekerhaven" (Íbid.), dirigit a joves nacionals i estrangers, també en una relació de un a un. En aquesta proposta el centre és la gestió de la comunitat, en què els anomenats "inquilins" han d'organitzar activitats culturals, esportives, gastronòmiques, etc. decidides entre les persones participants. Els cicles d'aquest projecte són de cinc anys, en què es preveu que les persones puguin esdevenir autònomes i deixar pas a nous "inquilins".

La darrera iniciativa que recullo del text de Casu (2017) és la del poble de Riace. La iniciativa del poble de Calàbria és una de les que va fer-me reflexionar, en una forma més inicial, sobre l'encreuament entre els camins del despoblament rural i el de les oportunitats de les persones migrades. Parlem d'un poble que es troba en una fase de despoblament, frenat de forma evident per l'arribada i acollida de persones immigrades. Amb la col·laboració de diverses associacions, es recuperen cases abandonades del poble, cosa que dinamitza la vida al municipi i propicia a les persones nouvingudes espais ben condicionats per a que siguin llars i allunyant-se del model de centres d'acollida. Així doncs, s'aconsegueix frenar la degradació dels habitatges abandonats i facilita el contacte amb la comunitat local. Les persones vinculades al projecte reben atenció i acompanyament social, sanitari i jurídic i es facilita el consum de productes en els negocis locals de Riace. La dinamització comunitària i la facilitat per aconseguir habitatge digne, condueixen a que moltes de les persones nouvingudes decideixen quedar-se al poble de Riace, aquest cop tenint una feina pròpia i sent solvents econòmicament.

De totes aquestes propostes europees, malgrat ser de caire urbà, se'n treu algunes línies que em semblen importants per tenir en compte en aquest assaig. D'entrada, la importància de les propostes que aglutinin agents que s'interrelacionin, d'igual a igual, i que aquestes accions que es duen a terme siguin fetes de forma conjunta i per un interès comú: la participació col·lectiva "és un instrument indispensable per a la inserció real" (Íbid., p.13). En segon lloc, la implicació de la població que acull en el disseny i la implementació dels projectes en els barris on es desenvolupen les diferents propostes. Un altre element a tenir en compte és la personalització de les actuacions: no totes les persones tenim els mateixos interessos i objectius vitals, per tant, els processos han de ser personalitzats per garantir l'èxit un cop les persones finalitzin els processos i visquin la seua vida de forma autònoma. En quart lloc, la importància de les "micro-economies locals" (Íbid., p.8), les accions que s'orienten cap a la creació d'oportunitats laborals, la col·laboració entre les persones nouvingudes i les comunitats locals. Finalment, la qüestió habitacional, que contempla la rehabilitació d'habitatges ja existents, donant un ús a cases que es troben dins del teixit municipal ja existent i que pot ser un element que faciliti la interacció i la convivència: igual que en les grans ciutats que s'esmenten en aquest article, molts dels pobles de menys de 2.000 habitants de Catalunya tenen

un stock residencial en desús que es troba infrautilitzat, que es degrada amb molta facilitat i que es pot contraposar amb la dificultat que moltes persones, sobretot, que formen part de col·lectius en risc d'exclusió per trobar una llar digna. I, sobretot, poden ser nous habitants que sumen en un "procés que enriqueix funcional i socialment la ciutat" (Íbid. p.12).

5. Educació social: quin paper juga en aquesta realitat?

Enfilo la recta final d'aquest treball recuperant l'altre fil solt que quedava en l'apartat anterior. Un dels elements importants que es destacaven en totes les propostes que impliquen persones migrades en contextos d'acollida integral és el de l'acompanyament socioeducatiu. Si em baso en l'observació directa en els pobles de menys de 2.000 habitants en què he estat, la conclusió que en trec és senzilla: quan hi ha una arribada de persones foranes, és perquè hi ha feina. La feina és un motiu de pes perquè s'instal·lin als pobles persones que han migrat per motius econòmics. N'és un exemple clar la zona del Baix Segre, amb poblacions que encaixen en el perfil de què parlo, com Seròs, Soses, La Granja d'Escarp o Massalcoreig, tot municipis amb menys de 2.000 habitants, així com Aitona o Torres de Segre, que no arriben als 3.000 (Institut d'Estadística de Catalunya, 2022). Aquests municipis es troben en una zona en què l'economia es basa en el sector agrari de la fruita dolça o en explotacions ramaderes en granges. L'arribada de persones de diferents orígens (sobretot magrebins, subsaharians i de l'Europa de l'est) durant les campanyes, temps en què es disparen els pics de feina, són evidents. Però tal com he observat i comentat amb persones que treballen en aquestes zones, les dinàmiques són aquestes: la jornada de treball acaba i les persones treballadores es relacionen, bàsicament, entre elles. Molts són temporers i saben que acabaran marxant de les poblacions, alguns malviuen en infrahabitats perquè, un cop acabi la temporada marxaran. D'altres, que troben feines més estables, tendeixen a crear petites comunitats amb els seus compatriotes i costa molt que es generi una xarxa de suport o una dinàmica comunitària amb la resta de veïnes i veïns.

Havent observat directament aquestes dinàmiques i havent conegut les propostes d'altres textos que parlen en aquesta direcció, estiro el fil de l'acompanyament socioeducatiu i destaco les dues cares de la moneda. D'una banda, la presència d'acompanyament socioeducatiu en els joves. Ja he parlat en l'apartat anterior que el pas d'una persona cap a la vida adulta emancipada és un moment delicat i poder recolzar-se en algú que pot orientar i acompanyar en aquest traspàs és fonamental. D'altra banda, ens trobem en l'àmbit de caire més comunitari. Engegava aquest darrer apartat parlant d'exemples clars on l'arribada de persones migrades acaben creant dinàmiques pròpies i es veuen separades les persones que són veïnes del poble des de sempre i les nouvingudes. Sense pretendre buscar culpables, la responsabilitat de la polarització és compartida i crec que cal una tasca de dinamització comunitària que permeti a les comunitats obrir-se per poder acollir d'una forma sincera, tot creant sinergies on totes les persones implicades puguin participar i sentir que la seua veu és important i es té en compte.

Dins dels *Documents Professionalitzadors* de l'Educació Social (ASEDES, 2007) hi contemplem aquestes dues tasques dins dels perfils d'aquesta professió. Al capítol III, secció primera d'aquest document, s'hi defineixen les línies de la relació de l'educador o educadora amb els subjectes de l'acció socioeducativa. És d'interès el que s'esmenta en l'article 3, on es reforça la idea de respectar la decisió de la persona, així com l'article 6, en què parla de potenciar els recursos personals i socials del subjecte de l'educació. També és fonamental que l'educadora o educador conegui les xarxes i serveis comunitaris que puguin complementar la seua tasca. En aquesta línia, entomem què s'hi diu en la secció cinquena, en què es fa menció a la tasca de l'educador o educadora social en relació amb la societat general. L'article 24 fa referència a la col·laboració de la tasca professional amb altres serveis existents en la comunitat, l'article 25, en què es fa esment del treball de forma afectiva amb la comunitat, potenciant la vida social o cultural de l'entorn, tenint-los en compte tots els aspectes

socials i culturals que puguin influir en l'acció socioeducativa global. Finalment, l'article 27 parla de generar una consciència crítica sobre els problemes socials i les seues caues. Així doncs, es confirmen que els dos fils que ja s'han estirat en aquest assaig anteriorment es veuen reflectits en els *Documents Professionalitzadors*. Procedixo, doncs, a desglossar-los.

5.1. Acompanyar la persona

La paraula acompanyar, que prové de company, troba el seu origen en el mot llatí "companion", que ve a significar "que comparteix el pa". Qui comparteix pa significa, també, que comparteix taula i, per tant, que comparteix la vida, que camina cap un propòsit comú. Ho transporto a l'àmbit socioeducatiu: "acompanyar" és un terme que comença a usar-se a partir dels anys 70, en un procés de canvi terminològic que deixava enrere conceptes com "assistència" o "solidaritat" (Planella, 2008, p.1) i que, alhora, busca allunyar-se d'un model poc definit que s'apropa més al paradigma sanitari, terapèutic i/o mèdic (Alonso i Funes, 2009, p.33). Amb aquest canvi, es comencen a posar al centre de la praxis les persones amb qui es treballa, fent que elles mateixes assoleixin la seua pròpia autonomia i projecte vital. Quan parlo de l'acompanyament en aquest text, ho faré referint-me aquest acompanyament socioeducatiu, que està conformat pels tres àmbits plantejats per Alonso i Funes (2009, p.29): el social ("forma bàsica de treballar amb persones i grups amb dificultats per aconseguir la seua incorporació a la societat"), l'educatiu (entès com una "reformulació del concepte tutoria") i el terapèutic ("incorporació d'aquest concepte [acompanyament] a les intervencions terapèutiques"); que es troben en diferent mesura en funció de la realitat i les necessitats de cadascun dels subjectes amb qui es treballa.

L'acompanyament socioeducatiu descobreix en l'altre la persona. Independentment de les diferents realitats que viu cadascuna d'elles i quines són les vivències que les han portat a estar vinculades a un projecte o entitat social: darrere de cada adjectiu o classificació hi ha una vida, una història. La tendència, durant molt de temps - i encara avui -, és la substantivització dels adjectius, l'atribució de les etiquetes com al "tot". Només cal fer un cop d'ull als missatges que arriben, constantment, en els mitjans de comunicació o en les converses de caire més informal: categoritzar una persona segons elements concrets de la seua situació (l'immigrant, els refugiats, els drogoaddictes, les prostitutes...), ens porta a construir simbòlicament totes les persones que tenen aquesta etiqueta al seu voltant. Que l'etiqueta sigui la persona fa que no vegem més enllà d'aquesta i, a partir d'aquí, ens és fàcil oblidar-nos que una persona està conformada per moltes dimensions diferents i que, aquestes, són fluides i canviants. És evident, doncs, que cadascuna de les persones que carrega amb una d'aquestes etiquetes és única, amb una història i unes característiques pròpies, un projecte de vida singular i uns desitjos particulars. Aquesta persona pluridimensional és a qui hem de saber mirar.

D'aquesta manera, l'acompanyament és l'acció de posar-se al costat de la persona, entenent aquells elements que la configuren en el present que està vivint. D'on ve, com hi ha arribat, què pensa, què creu, com veu el món i, sobretot, què vol i en què podem posar-nos al costat i ajudar a desencallar situacions que, per alguna raó concreta, el mateix subjecte no pot solucionar per mitjans propis. Acompanyar les persones des del respecte és clau per a l'èxit de les diferents històries particulars, perquè fer-ho permet descobrir l'altre. Despullar-lo d'etiquetes, veient les persones que s'han trobat en aquesta situació i això els ha condicionat. Acompanyar l'altre implica mirar-lo, més enllà de de les carcasses i les armadures que l'han dut a voler o necessitar l'acompanyament socioeducatiu, escoltar-lo i deixar-se interpel·lar per aquesta realitat. Crec que per acostar-se a l'èxit d'un procés

d'acompanyament d'aquest tipus, cal allunyar-se de rols de salvadors o d'ajudadors omnipotents, per caminar des del costat: de tu a tu, una relació de persona a persona, entenent "els ciutadans com a actors i no solament com a persones assistides a les quals cal auxiliar" (Núñez, 1999, pp.234).

Com acompanyar un procés d'un jove que arriba sol a l'Estat Espanyol, que viu en un recurs públic sota la tutela de l'Administració i que, en arribar a la majoria d'edat, es troba en una situació de vulnerabilitat transversal en molts àmbits de la seua vida, no crec que sigui una qüestió fàcil. Des de que treballo amb joves que han migrat sols, sento que m'interpel·la especialment sentir parlar en col·lectiu. Referir-se als "negres", als "moros", als "MENA" o a qualsevol altre concepte que ajudi a la generació o perpetuació d'estereotips i prejudicis vers els nois amb qui treballo em genera tristesa perquè amaguen les històries darrere les etiquetes i, també, perquè tendeixen a condemnar ("acabarà delinquent, com tots", "s'aprofitarà i viurà de les ajudes", etc.). Perquè he descobert en cadascun d'ells les seues particularitats, a mesura que s'han anat obrint a mi. És innegable que la visió del món que té cadascú ve condicionada pel lloc, l'espai, la manera i les persones amb qui cadascú ha creat la pròpia manera de ser. Però, en assegurar-me al seu costat - d'una manera literal però també metafòrica o simbòlica - descobreixo els somnis, les preocupacions, les inseguretats, les virtuts, les expectatives i les frustracions que cada persona amaga dins. Pregunto "què vols?" i, sovint, "què puc fer per tu?" i la resposta sol ser ambigua. L'anem descobrint amb els dies i la confiança, alhora que negociem i acordem fins on vol arribar la persona, intentant no forçar la velocitat o les decisions. Amb el pas del temps, sento com s'acaba establint el vincle, allò que realment em permet situar-me al seu costat. El vincle basat en la confiança, en un acte de fe bidireccional: l'educadora creu en les potencialitats de cadascú i en com aquestes poden ser el combustible per arribar a les metes pròpies, els joves posen a les mans de la professional les seves pors i inseguretats i confien en què aquesta serà una mà on agafar-se i un braç que pot empènyer en un món que, sovint, no és el que s'havien esperat. I, a vegades no surt bé: cada persona ha de tenir dret a escollir el seu camí, a abandonar el pacte educatiu, a triar opcions que la perspectiva professional de l'educadora creu que no és l'opció bona. Aprendre que l'acompanyament també contempla el veure que el subjecte de l'educació escull opcions diferents, per mi ha estat i segueix sent un repte important. Violeta Núñez parlava de l'"antidestí", un concepte que defineix l'Educació Social com "la pràctica que juga cas per cas, CONTRA l'assignació certa d'un futur ja previst. D'allà que resulti clau quina noció de subjecte articula la pràctica de l'educació social" (Núñez, 1999 a Silva Balerio i Amarillo, 2017, p.20). Acompanyar també passa per aquest "acceptar" les decisions de l'altre perquè situar-se al costat implica assumir com a vàlides les tries de l'altra persona: va d'això l'objectiu final de l'acompanyament, que és l'autonomia en el decidir i en el fer.

En aquesta proposta concreta de què parlo, la primera decisió és clau: anar a viure fora de la ciutat i iniciar un projecte vital en un entorn rural. Acompanyar una persona a iniciar un procés com el d'establir-se dins la ruralitat ha de partir, necessàriament, d'aquest sí. Mourer's, començar de zero en un lloc nou amb les oportunitats que pot brindar, però també les dificultats que una persona pot trobar en aquest nou inici. L'acompanyament socioeducatiu als joves que volen començar un projecte vital en un poble petit comença quan la persona decideix que vol iniciar-lo. Aquesta presència socioeducativa en un procés com aquest troba el seu pilar en la personalització de l'acompanyament: cada història, en cada comunitat de veïnes i veïns és única i avança al seu ritme. Tal com escrivia al començament d'aquest darrer apartat, només té sentit situar-se al costat de l'altre quan se contempen totes les seves dimensions i s'aprofiten les potencialitats que brinda cadascuna d'elles. Tornant a parafrasejar Núñez (íbid, p.21): "[les pràctiques] han de desplaçar-se a molts llocs, per a

que l'exclusió no ho ocupi tot. I allà, als marges, als territoris de frontera, han d'intentar teixir xarxa social, en tant que educativa. Allà han de repartir claus d'accés al món simbòlic, doncs és el lloc del dret a la inscripció de cada subjecte humà. S'han d'ocupar de cadascun. Sobretot, d'aquells que molts només se n'han preocupat per posar-los un rètol, enquadrar-los en una categoria i considerar-los fluxes estadístics als qui se'ls prefigura un destí cert: l'exclusió cultural, social i econòmica”.

Planella (2008, p.4-6) ens parla d'aquesta necessitat d'acostar-nos, com a educadores i educadors, des d'una perspectiva global i proposa cinc dimensions diferents, unides i, alhora, complementàries. La primera de les dimensions que ens presenta és la corporal, aquells aspectes físics que ens caracteritzen i tendeixen a ser la carta de presentació d'una persona. En aquest text parlo de persones migrades que, generalment, presenten un color de pell, unes faccions o trets culturals, socials o religiosos que ajuden a encasellar-los com a estrangers i desperten, en ocasions, actituds racistes o discriminadores. Parlem d'una proposta d'incorporació en nuclis poblacionals petits on tothom es coneix i allò nou si, a més, és diferent al que generalment hi conviu, també pot despertar reaccions diverses que cal tenir en compte de cara a acompanyar el procés. Afegeixo, també, que hi ha molts d'aquests nois que han patit lesions o afectacions físiques en els seus trajectes migratoris i que condicionen el seu present (cicatrís visibles, caminar coix, falta de peces dentals...). Són, doncs, elements a tenir en compte en l'acompanyament socioeducatiu en aquesta dimensió.

La segona dimensió que presenta és la intel·lectual, que és aquella que posa el focus en la recerca del sentit de la vida de cadascuna de les persones. Així doncs, parlem d'acompanyar aquest procés de reconèixer el dret de les persones a qui s'acompanya a fer ús d'aquesta intel·lectualitat que els dugui a donar sentit a la vida que els ha tocat viure. És evident que en un procés migratori com el que duen a terme els joves menors que marxen de casa sols, hi ha molt treball en aquesta dimensió. El donar un sentit a la vida emprenent un canvi tan bèstia és fonamental: en la pròpia experiència observo molts joves que els manca una àncora que els permeti viure aquesta nova realitat que habiten. N'hi ha que es neguen a un acompanyament psicològic que pot ajudar-los a tocar de peus a terra i segueixen atrapats en unes expectatives que s'allunyen molt a la realitat que els toca viure. Cal, doncs, trobar un equilibri que aconseguixi poder descobrir i construir aquest projecte vital que doti de sentit la història de cadascun dels joves, sense donar per fet que la dimensió intel·lectual de cadascú no és prou vàlida per fer-ho però sense oblidar que la presència d'una o un professional socioeducatiu ha d'acompanyar, també, aquest procés de fer realistes tots els somnis, objectius i projectes. Penso, per exemple, en l'*Amine*, que és algerià i resideix en un pis d'autonomia a Lleida, que ha complert els 18 anys i vol anar-se'n a Barcelona i ser baixa del projecte on se l'acompanya a nivell econòmic però també socioeducatiu. Em pregunto si aquesta persona podria encaixar en un entorn rural, quan el seu somni és anar-se'n cap a una ciutat encara més gran, més anònima, més cara, amb moltes més perifèries i com l'acompanyament socioeducatiu pot brindar-li un marc més ampli d'opcions sense qüestionar de forma invasiva o paternalista la pròpia opció de buscar-se les oportunitats a Barcelona. I si, un cop allà, podria la professional acompanyar aquesta persona perquè pugui trobar, en aquest nou espai, precisament aquest sentit a la seua vida.

En la tercera dimensió, es troba l'emotivitat: els sentiments i emocions que matisen l'experiència humana. Les emocions primàries (tristesa, alegria, ira, por...), les lligades a sensacions (dolor, plaer, fàstic...) o les que van relacionades amb l'autoestima (èxit, fracàs, vergonya, orgull...) han de trobar un equilibri per a poder evolucionar. Sento, en moltes ocasions, que els joves que han fet un procés

migratori tenen dificultat per expressar segons quin tipus d'emocions i sentiments. També ho hem llegit abans: els fets traumàtics, la soledat, la sensació d'abandonament o d'incertesa poden portar una persona a tancar-se i bloquejar-se. Un acompanyament que pugui potenciar també aquest aspecte de les persones acompanyades farà fàcil, també, que els i les joves puguin trobar espais de trobada tant amb el o la professional socioeducativa, com amb la resta de persones de l'entorn amb qui viurà i conviurà en l'àmbit rural que proposo.

I, en aquesta línia, descobreixo la quarta dimensió, que és la dimensió social, la dimensió relacional. Som éssers socials i interdependents, que necessitem als altres per viure i créixer. Així doncs, un dels àmbits de l'acompanyament ha de ser el de possibilitar la incorporació dels i les joves amb el nou entorn i la nova comunitat. Entraré a parlar-ne en el proper apartat.

La darrera de les dimensions és l'espiritual, lligada al sentit que cadascú dóna a la pròpia vida, també vinculat als valors i les creences que té cada persona. Crec que és important entendre l'existència d'aquesta dimensió, potser no en el sentit d'entrar a acompanyar espiritualment, sinó de tenir en compte aquesta part de la vida, sense perdre de vista quin és el rol que les educadores i educadors socials prenem en l'acompanyament socioeducatiu, però adequant-nos a la realitat, també espiritual, de la persona. Entendre això és, també, entendre l'altre en un sentit profund i íntim, obrint portes a un diàleg que fomenti la pau i la convivència en una dimensió més comunitària. Així doncs, entendre aquesta dimensió espiritual des d'una perspectiva de tu a tu en la relació socioeducativa, però també a nivell comunitari, des d'on viu l'altre, el qui tinc al costat, treballant per trencar barreres i tendir ponts per on començar a respectar, comprendre i, des d'aquí establir una relació vertadera que travessi la superfície del ser de la persona qui tinc davant.

La proposta de què he parlat al llarg d'aquest treball parteix d'una opció de canvi vital en totes les dimensions de la persona, per tal d'iniciar un nou projecte de vida. Toca a la persona en molts aspectes, tan externs com interns. Així doncs, entenc la presència de l'educadora social també des d'una mirada transversal, que travessa la burocràcia o l'ajuda concreta, per fer-se present de forma integral en la nova vida que la persona inicia. Començar un procés en un nou poble, amb una organització social diferent al de la ciutat, amb un seguit de dinàmiques particulars i allunyant-se del grup d'iguals que les grans ciutats pot facilitar és difícil per a tothom. Però és una opció més. Iniciava l'apartat parlant del "sí" que s'ha de donar per part de la persona per a tenir aquest nou començament. Tanco l'apartat recuperant aquest "sí", que sempre és més fàcil quan es fa amb algú qui pot caminar al costat i fer més fàcil i assequible el camí.

Aquesta és la tasca socioeducativa: situar-se al costat, fent-se present en allò que algú pot necessitar, amb l'objectiu final de desaparèixer com a professionals, perquè voldrà dir que la persona a qui hem acompanyat viu de forma autònoma, sabent i entomant que les coses poden sortir de formes diferents a les pensades o previstes des de la nostra perspectiva professional. Però sabent, també, que la vida de cadascú és només d'aquella persona qui la viu i que l'acompanyament serà només aquest punt de partida facilitador, que més tard o més d'hora, s'anirà acabant, per acabar acomiadar-se perquè el o la jove pugui seguir caminant sola, de forma autònoma i emancipada. Però assenyalo l'element comunitari d'aquesta emancipació: "solidificar un procés d'incorporació social requereix treballar per la millora sistemàtica i continuada de la qualitat de vida de les persones i el seu benestar subjectiu, aspectes tots dos que es concreten en la capacitat d'apoderament individual i comunitari" (Morata, 2014, p.56). Passo doncs, a aquesta segona vessant, que és la comunitària.

5.2. Dinamitzar la comunitat

Escrivia en l'apartat "Ruralitat i comunitat" sobre la vivència comunitària i la necessitat de que les veïnes i veïns, tant els nouvinguts com els de sempre, puguin teixir una xarxa de suport sobre el qual sostenir aquest sentiment col·lectiu. En els municipis dels quals parlo en aquesta proposta, de menys de 2.000 habitants, el nombre reduït de persones en convivència és una arma de doble fil. D'una banda, perquè s'allunya de les dinàmiques urbanes que porten a l'anonimat i a l'individualisme i sembla més senzill poder fer una proposta grupal on totes les veïnes i veïns que vulguin, puguin participar-hi, implicar-s'hi i arribar a la majoria d'agents. Però d'altra banda, perquè no és cap secret que en molts municipis petits on tothom es coneix, existeix un tarannà particular que, sovint, els forasters defineixen com a "tancats", sent així que costa entendre la idiosincràsia de cadascun dels pobles i entrar-ne a formar part.

El per què de la presència socioeducativa en aquest projecte començava plantejant l'acompanyament individual al jove que s'incorpora a la dinàmica rural, en totes les dimensions que ja he descrit en l'aparat anterior. Però al llarg d'aquest assaig també he anat entenent la dificultat de plantejar un projecte com aquest sense entendre que som éssers que vivim organitzats de forma col·lectiva. Brindar l'opció de poder iniciar un nou projecte vital en un poble, des de la meua perspectiva, és una bona oportunitat. Durant aquests mesos, quan preguntava als joves què farien els dies festius, la resposta sempre era desplaçar-se a altres ciutats grans. El per què és molt senzill: volen anar allà on tenen amics, on tenen xarxa, on se senten part d'un grup. I aquestes persones a qui volen retrobar solen ser amics que han fet en centres anteriors, amb qui parlen les llengües maternes i han tingut vivències similars i tenen realitats similars. Però alhora també són molts els nois amb qui he coincidit que mostren inquietud per trobar altres cercles, participar d'activitats amb altres joves que parlin castellà o català per poder progressar en l'aprenentatge, no tant sols de la llengua, sinó en les dinàmiques dels llocs on viuen ara o conèixer llocs nous dels pobles i ciutats on viuen on invertir el seu temps lliure. Ens resulta difícil, com a educadores i educadors socials, trobar escletxes en les nostres ciutats per on els joves puguin incorporar-se en espais oberts per començar a teixir xarxa, molts cops perquè les activitats de lleure gratuïtes acaben reunint joves amb perfils similars als seus, perquè les propostes d'oci de la ciutat tenen un cost elevat o perquè l'estigma que pesa sobre els i les joves, sovint, s'agreuja amb l'anonimat de les ciutats grans i dificulta aquesta obertura d'espais de coneixença. Observo, a més, com les inseguretats dels joves també es reflecteixen en la dificultat d'iniciar noves relacions, per exemple, per no saber-se expressar correctament, per no saber escriure bé, per les diferències que perceben quant a poder adquisitiu que perceben, etc. i que fan que, si no és en espais segurs, prefereixin seguir relacionant-se, majoritàriament, amb persones amb qui se senten en igualtat de condicions en aquests sentits.

Per tant, en aquest procés d'incorporar aquests joves en un nou ambient com pot ser el rural, també veig necessari fer un treball que posi al centre la comunitat, les dinàmiques de les veïnes i veïns dels pobles i l'obertura i acollida integral que aquestes poden fer des d'una perspectiva de caire més personal, sentimental o emocional. Vèncer l'anonimat de la ciutat també passa per acostar-se a una persona - no un col·lectiu - i facilitar l'eliminació d'etiquetes i classificacions. Violeta Núñez (1999, pp.234) planteja els "drets d'integració", precisament, com el dret de viure en societat, amb reptes com la participació social i els drets i deures que se'n deriven. Acompanyar aquest procés des d'una perspectiva col·lectiva per garantir aquesta vessant de cooperació entre les persones i les comunitats

és una altra de les tasques que plantejo en l'assaig: si es genera un espai segur on els joves poden desenvolupar-se, tot sentint-se part del grup de veïnes i veïns, també serà més senzill que, de forma activa, construeixin xarxa amb les altres persones.

I és que en els *Documents Professionalitzadors* de l'Educació Social (ASEDES, 2007) s'hi reconeix el o la professional de l'Educació Social en tant que dinamitzador de les societats en què vivim. Vinculant-ho a aquest element, crec que cal atorgar la responsabilitat de totes les persones que formen part de les societats per fer que tothom pugui sentir-se part d'aquesta, generant espais de participació horitzontals en què totes les veus puguin ser tingudes en compte. En aquest context, entenc necessària la figura de l'educadora o educador social en tant que pugui participar d'aquesta generació dels espais necessaris perquè això es produeixi. M'agradaria citar Morata (2014, p.57), quan fa referència a l'apoderament organitzacional - aquell que parla de la creació d'estructures "que activen i motiven la participació i estimulen l'efectivitat organitzacional" - i també de l'apoderament comunitari - que és aquell que suposa la "realització d'accions col·lectives que ajuden a millorar les condicions de vida de les comunitats locals i les connexions que s'estableixen". La participació de totes les persones als barris, pobles o ciutats on viuen és un element fonamental per a que existeixi una interacció amb i entre totes i tots els qui hi viuen i hi conviuen. De fet, crec que la participació ha de ser un dret fonamental de les ciutadanes i ciutadans que viuen en un espai, entenent-ho com els processos que generen moviments i canvis en el mateix lloc.

Entro a intentar posar llum al títol de l'apartat, en què plantejava quin lloc ocupa l'Educació Social en aquesta vessant comunitària de la intervenció. El rol de l'educadora o educador social en aquest sentit ha de tenir un paper potenciador de "la vida social i cultural de l'entorn, fomentant el coneixement i la valoració de tots els aspectes socials i culturals que poden influir en l'educació global de les persones", així com la contribució a "generar una consciència crítica sobre els problemes socials i les seves causes" (ASEDES, 2007, p. 31-32). A tot això, en els mateixos *Documents Professionalitzadors* parla d'una finalitat "socialitzadora" (Íbid., p. 38) i també de la funció de l'educadora o educador social com a generadors "de xarxes socials, contextos, processos i recursos educatius i socials" (íbid., p. 40). És aquesta, doncs, tasca de la persona professional: la de trobar i identificar aquests llocs que poden generar i promocionar comunitats humanes, crear i promoure xarxes entre persones, així com potenciar relacions interpersonals i intergrupals o construir eines i instruments que enriqueixin i millorin els processos educatius. De totes les competències que s'atribueixen a la funció esmentada, la paraula que més em ressona és la de començar, iniciar. I és que és cert que l'educadora o educador social ha de ser capaç de posar en marxa els diferents processos de dinamització i desenvolupament comunitari i/o col·lectiu però, de la mateixa manera que quan parlava d'acompanyament suggeria que la persona ha d'estar destinada a caminar sola, quan parlo en col·lectiu també veig aquest aspecte com a bàsic: ser-hi, impulsar i implicar als agents locals i poder deixar que les dinàmiques funcionin amb les pròpies persones que les protagonitzen.

A més a més, no vull deixar de banda un element que a nivell local és molt important. És interessant tenir en compte la vida associacionista que hi als pobles, amb els grups de persones que s'uneixen segons sexe, edat o aficions per dur a terme accions i activitats concretes. La tasca educativa també passa per fer de nexa entre els diferents col·lectius, fent un treball comunitari en pro de la convivència i el teixit de xarxa que hi ha entre les persones, sumant esforços per a un objectiu comú, que en aquest cas, és la inclusió integral de les persones novingudes al poble. I no vull oblidar-me del compromís

polític que ha i pot haver-hi des dels consistoris municipals. La vida política en nuclis poblacionals tan petits es troba més en la vida del poble, un element del qual se'n poden beneficiar les veïnes i els veïns, així com el treball socioeducatiu en pro del conjunt de les persones que ja hi viuen i les persones novvingudes que s'incorporen en la dinàmica del poble. No són casos aïllats aquells en què l'ajuntament d'un municipi petit ha facilitat l'accés a habitatge o ha obert les portes d'instal·lacions municipals per tal de dur-hi a terme accions i/o activitats.

Finalment, cal parlar de llocs de treball i habitatge, segurament l'aspecte més logístic. Són molts els oficis en l'àmbit rural que es perden, sobretot, en l'àmbit del sector primari, però també tanquen petits comerços o serveis degut a l'èxode cap a la ciutat de les persones en edat de treballar. L'arribada de joves amb la voluntat d'inserir-se al món laboral també la penso des del punt en què les persones que ja són grans i tenen terra, bestiar o petits negocis, puguin fer traspassos i formacions per poder donar continuïtat a aquests oficis. És una tasca complicada: la indústria alimentària avança cap al conreu de grans explotacions que surtin rentables als empresaris, la indústria càrnica s'allunya de models de petits ramats vers les granges intensives, el consum de productes vegetals provinents de conreus a països llunyans... però la conscienciació i la sostenibilitat territorial passa per fer apostes fortes, també a nivell local. Una situació similar pot ser la de l'habitatge: cases tancades per diferents motius que he explicat en l'apartat anterior i que per desconfiança dels propietaris prefereixin seguir tenint-la tancada que posar-la a disposició de desconeguts. La tasca de l'educadora o educador social també passa per aquest rol mediador (ASEDES, 2007, pp.41) en què "la intenció és facilitar les relacions interpersonals, minimitzar les situacions de conflicte i propiciar nous itineraris pel desenvolupament personal, social i cultural", tendint ponts perquè aquelles persones que poden tenir cases buides o treballs dignes que actualment es troben en perill de desaparèixer puguin posar-los al servei de persones per qui tenir casa i feina pot ser el punt de partida des d'on iniciar un projecte vital que l'enriqueixi com a individu, però també aporti a la comunitat, de forma econòmica, sociocultural i ambiental.

Tanco l'apartat entenent que la dinamització sociocultural ha de vetllar per la transformació de la realitat a través de la plena consciència i el pensament crític, dos punts de partida que han d'avançar cap a la participació activa de les persones que formen part de les comunitats perquè l'habitatge o la feina són claus per iniciar el procés, però l'acollida real i la inclusió integral de les persones passa per sentir-se part de les comunitats, veure que davant els problemes i les situacions complicades hi ha una xarxa de veïnes i veïns que poden sostenir-te i al revés: que hi ha persones que, en un mateix, poden trobar algú en qui creure i confiar per tal de créixer plegades.

6. Conclusions i consideracions finals

Quan vaig començar a pensar aquest treball, les idees que tenia al cap eren molt decidides però certament caòtiques. Treballar amb alguns joves que han migrat sols dels qui parlo al llarg de l'assaig em provoca, sovint, indignació. Com a conseqüència, el meu pensament busca vies d'escapament que puguin plantejar opcions alternatives, que sigui vàlides per a persones a qui, sovint, les motivacions econòmiques són l'origen d'aquestes migracions, però que el tractament que reben en arribar no vetlla per la igualtat, la justícia i el sentiment comunitari. Al llarg d'aquesta proposta, he aconseguit endreçar idees i clarificar conceptes. Alguns dels elements que pensava, no són del tot certs, d'altres que no havia tingut en compte, han sumat a la proposta inicial.

És evident que la Península Ibèrica és una de les portes d'entrada a Europa per part dels trajectes migratoris que surten en pastera des del nord de l'Àfrica. També és evident que aquests moviments migratoris no s'aturaran per més fronteres - físiques i simbòliques - que s'aixequin. Han estat molts els moments, durant el procés d'escriptura, en què em venien a la ment els rostres del Padri i el seu veí xerrant als vespres d'estiu, en tornar del tros⁵. I pensava, com a consideració final, si no ha de ser simple anar tombant aquests murs que s'aixequen des de dalt, des dels despatxos dels poderosos; fer-ho des d'una dimensió local, poble a poble, potser també barri a barri. L'organització física de les ciutats ens allunyen del veí o de la veïna, la vida ràpida i el ritme frenètic, la necessitat de treballar molt per cobrir totes les despeses que aquesta vida demana constantment. Ser individualistes, salvar-se a una mateixa. És difícil, malgrat hi ha moviments que intenten fer-ho front, frenar les dinàmiques de les grans ciutats, que també són els espais on se sumen un volum més gran d'entitats, associacions i serveis que poden acompanyar a les persones en una situació de més vulnerabilitat.

Els pobles, que d'altra banda, veuen com el decreixement demogràfic és un fet, poden ser llocs on anar frenant, lentament, aquesta acceleració a la qual estem sotmeses. Viure més lentament, rehabilitar espais que estan tancats i en procés de desgast perquè totes les persones puguem viure dignament, de forma interconnectada i cooperant amb el veí o la veïna si així ho necessita.

Aquest assaig m'ha portat a reflexionar sobre les dinàmiques d'anonimat a què ens sumem actualment. Malgrat la connectivitat constant a què estem sotmesos per vies tecnològiques, és cert que ens costa mirar a les persones que tenim al voltant. L'individualisme a què ens porta el model social actual ens deixa, moltes vegades, a la superfície de les persones del nostre entorn. Crec que la proposta d'iniciar projectes vitals en espais més reduïts permet posar-se al davant de la persona i trencar algunes barreres en la coneixença, que permeten vèncer prejudicis i estereotips. És fàcil, quan parlem de grups o quan parlem en col·lectiu, oblidar que està conformat per moltes persones diferents, cadascuna amb les seues particularitats i històries. Establir, doncs, les relacions de persona a persona, deixant d'homogeneïtzar grups que, d'entrada, ja tendeixen a carregar amb el pes d'un estigma fort - com poden ser els joves que han migrat sols - poden ser un primer pas per a canviar la mentalitat de les persones que viuen en pobles d'acollida.

D'altra banda, i en les primeres dades que assenyalava al treball, el problema no és espacial. El territori català és molt ampli però un volum molt gran de la seua població es concentra en una àrea molt petita i molt concreta. Em plantejo si realment són allà les oportunitats o hi ha alguna altra cosa

⁵ Camp, terra que es treballa

que mou a les persones, indiferentment del seu origen, a moure's cap a Barcelona i la seua Àrea Metropolitana. Potser només són les dinàmiques que hem adquirit sota un model de societat. Però és cert que arreu de Catalunya hi ha moltes cases tancades en molts pobles que es troben en procés de despoblament, comunitats que van envellint i desapareixent i conseqüentment, també desapareixen negocis i serveis arreu del país. Un peix que es mossega la cua: si no existeixen aquests serveis, no hi anirà a viure ningú per la dificultat que això representa. Així doncs, hi ha espai per habitar, comunitats on participar, pobles on l'arribada de persones joves poden dinamitzar un territori que està tocat de mort. La pandèmia i la crisi sanitària de la Covid-19 ha portat moltes persones joves a voler trobar una opció de vida més tranquil·la en zones rurals i aquesta opció també ha dut als consistoris de pobles petits a donar opcions a aquestes persones i famílies que busquen un nou començament a facilitar-los l'arribada (habitatge, feina...), cosa que confirma que hi ha espai per a tothom: només cal voler-lo trobar.

De la mateixa manera que en aquest assaig he reflexionat sobre la possibilitat d'una acollida integral i real per a joves que han migrat sols, m'he adonat que hi ha altres propostes que fan una reflexió similar. Arreu d'Europa, en països com Àustria, els Països Baixos o Bèlgica, han existit propostes que vetllen per l'emancipació i la integració d'aquests joves, fent un treball d'acompanyament però, sobretot, de sentiment de formar part d'una comunitat de persones. També a Catalunya hi ha algunes iniciatives que caminen en aquesta direcció i s'impulsa, també, a la Comunitat de Madrid i Castella la Manxa propostes que brindin noves oportunitats a joves extutelats, tot sent agents que frenin el despoblament. Aquestes propostes em reafirmen en la reflexió: acompanyar als joves a crear un projecte vital que s'allunyi de la lògica urbana que acaba creant barris marginals i guetos, que fan que la integració es quedi en un àmbit superficial pot ser una opció vàlida que, a més, vetlla pel territori tot frenant-ne el despoblament. Però n'extrec un element bàsic: la presència socioeducativa d'una professional en l'acompanyament dels i les joves és fonamental, però l'acompanyament i la dinamització, així com la medicació en les comunitats rurals d'arribada i acollida és indispensable per trencar, precisament, amb la distància que poden posar els prejudicis que tenim vers les persones que etiquetem com a diferents.

D'altra banda, m'he plantejat al llarg d'aquestes pàgines, la importància de la persona al centre d'una intervenció socioeducativa d'aquestes dimensions. Començar de nou en un ambient rural és una proposta que trenca els esquemes i les expectatives de molts joves. No parlo només de joves migrats sols i/o extutelats, sinó de persones joves que es troben en un moment de plantejar-se què fer amb la seua vida. Així doncs, una proposta d'aquest tipus, acompanyada d'un o una educadora social ha de començar per un sí. Un sí convençut de la persona, entenent que la seua autonomia i emancipació definitiva, la seua predisposició a construir un projecte real de vida en un poble petit dependrà d'aquest sí. M'he adonat que, sovint, els professionals que acompanyem aquest tipus de processos pressuposem quin ha de ser l'objectiu o com s'han de fer les coses. Deixar que els i les joves caminin pel propi camí amb els propis peus, situar-nos al costat. Descobrir totes les dimensions de la persona, així com acompanyar aquelles que sigui possible per arribar a desaparèixer com a professionals de la vida de qui hem acompanyat. He reflexionat molt sobre el rol de l'educador o educadora social en aquesta proposta i remarco en aquestes conclusions la importància que té fer-lo bé, allunyant-nos de posicions paternalistes o assistencials, de les que prenen les decisions pels altres, sinó entenent que cada persona acompanyada és qui decideix pel seu destí.

Alhora, revisant els *Documents Professionalitzadors* de l'Educació Social, he pogut posar el focus en la tasca de caire més comunitari que, d'una banda passa per sensibilitzar i iniciar espais de diàleg entre les diferents persones de la comunitat i, d'altra, el rol mediador. Situacions que he observat en primera persona em porten a pensar que l'arribada de persones foranes als pobles petits, és un fet que per sí sol no és integrador. Sovint, en pobles de la Ponent, en què hi ha molta feina de baixa qualificació a la fruita, l'arribada de persones estrangeres per fer de mà d'obra genera l'efecte contrari, i se senten comentaris com que venen a prendre la feina als locals o que no volen integrar-se. En aquest sentit, he descobert com a clau la tasca socioeducativa d'acompanyar i dinamitzar els pobles d'arribada perquè puguin ser espais reals d'acollida. La integració social de les persones no depèn de ningú en concret però, alhora, és una responsabilitat de tothom. Tanco aquest punt fent força en la idea que l'educadora social ha de ser còmplice de la comunitat i acompanyant en les dinàmiques d'aquesta, però que qui ha de treballar in situ han de ser les pròpies veïnes i veïns dels pobles d'arribada perquè l'objectiu és que l'educador o educadora social que ha iniciat el procés, pugui desaparèixer i les dinàmiques comunitàries segueixin sent-hi, generant espais de participació on totes les veus siguin tingudes en compte.

Finalment, també vull expressar la meua mirada, potser utòpica, de que aquesta mirada comunitària conquereixi tot el territori, barri a barri, poble a poble. M'he adonat que treballar en petites dimensions permet, de forma més fàcil, trencar les capes de la superfície i poder descobrir què s'amaga darrere la façana de les persones amb qui ens relacionem. L'altre dia parlava amb la meua tia i em deia alguna cosa similar a que "tots els moros són estafadors, excepte el *Moha*, que aquest el conec i és bona gent" i vaig riure endins pensant que, potser, si conegués la resta de "moros" deixaria de pensar en una etiqueta per penjar-los a tots ells. La creació d'espais petits de relació i convivència poden ser els llocs on poder fer aquesta tasca.

Vivim en un territori, com és el català, amb moltes opcions, molts pobles petits i molts espais per habitar i donar vida. Arribo a les darreres paraules d'aquest assaig veient múltiples opcions per generar propostes on tothom hi tingui cabuda, i en com l'Educació Social pot ser agent dinamitzador d'aquestes. Quan començava a escriure l'article, narrava com va caure la llavor que encreuava aquestes dues realitats, com són les migracions i el despoblament, avui sento que l'he enterrat i començat a regar. Perquè sí: són dos camins que s'encreuen però queda molt per seguir caminant.

7. Bibliografia

- Alonso, I. i Funes, J. (2009). L'acompanyament social en els recursos socioeducatius. *Educació Social*, (42), pp. 27-45. <https://raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/165627/241215>
- Alonso Martínez, H., Palasí Luna, E. i Morata García, T. (2018). L'acompanyament socioeducatiu en centres penitenciaris com a eina d'inclusió social. *Pedagogia i Treball Social: revista de ciències socials aplicades*, 7(2), pp. 69-88. <https://raco.cat/index.php/PiTS/article/view/362297>
- ASEDES. (2007). *Documents professionalitzadors*. Asociación Estatal de Educación Social ASEDES, <http://www.eduso.net/archivo/docdow.php?id=143>
- Asociación Horuelo. (2022). *Puesta en Marcha del Proyecto "Proyectos de Vida para Jóvenes Ex Tutelados en Entorno Rural"*. <https://horuelo.org/puesta-en-marcha-del-proyecto-proyectos-de-vida-para-jovenes-ex-tutelados-en-entorno-rural>
- Bravo, A. i Santos-González, I. (2017). Menores extranjeros no acompañados en España: necesidades y modelos de intervención. *Psychosocial Intervention*, 26, pp. 55-62. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1132055915000599?token=E394DC098946638E72480A6A1FA9284A34A82EADFF1210D44F093918B81E9F95F34EB8E62D5F18FF71744C2C641C3849&originRegion=eu-west-1&originCreation=20221114093959>
- Castejón Barco, C. (2014). L'educació espiritual, és assumpte de l'educació social? *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 57, pp. 74-83. <https://raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/275576/363546>
- Castillo, M. (2008). Programas socioeducativos en medio abierto y dinamización comunitaria. *RES: Revista de Educación Social*, (7). <https://eduso.net/res/revista/7/enfoques/programas-socioeducativos-en-medio-abierto-y-dinamizacion-comunitaria>

Castillo García, M. d. P. i Miralles Ortega, J. A. (2015). Dinamización comunitaria y exclusión social.

URBS: Revista de estudios urbanos y ciencias sociales, 5(1), pp. 159-167.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5081023>

Casu, M. (2017, Juny). El proyecto urbano como instrumento de integración de refugiados y

asolicitantes de asilo: un modelo habitacional cooperativo y de acogida difusa para la

rehabilitación urbana. *IX Seminario Internacional de Investigación en Urbanismo, Barcelona-*

Bogotá.

https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2117/108300/93BCN_CasuMarco.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Collada Riverola, M. P. i Navascués Ornaque, R. (2012). *Menores Extranjeros No Acompañados ¿Qué hay tras la mayoría de edad? Factores de riesgo que influyen en una emancipación*. [TReball Final de

Grau, Universidad de Zaragoza] [https://zaguan.unizar.es/record/7850/files/TAZ-TFG-2012-](https://zaguan.unizar.es/record/7850/files/TAZ-TFG-2012-460.pdf)

[460.pdf](https://zaguan.unizar.es/record/7850/files/TAZ-TFG-2012-460.pdf)

Comasòlivas Moya, A., Sala-Roca, J i, Marzo Arpón, E. (2018). Los recursos residenciales para la transición hacia la vida adulta de los jóvenes tutelados en Cataluña. *SIPS - Pedagogía Social*.

Revista Interuniversitaria, (31), pp. 125-137.

<https://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/356971/LOS%20RECURSOS%20RESIDENCIALES.pdf?sequence=1>

CoRE Project. (2017). *CoRE - Centre of Refugee Empowerment (Closed) | UIA. Urban Innovative*

Actions. <https://www.uia-initiative.eu/en/uia-cities/vienna>

de la Cal, L. (2018). El pueblo (de Calabria) salvado por los inmigrantes. *El Mundo*.

<https://www.elmundo.es/cronica/2018/06/20/5b265d52268e3ee0578b45f1.html>

Escarrà i Pérez, C. (2020). *Economia social i solidària i ruralitats: reptes i potencialitats*. [T treball final

de Postgrau. Universitat Autònoma de Barcelona] [https://base.socioeco.org/docs/tfp-carla-](https://base.socioeco.org/docs/tfp-carla-escarra.pdf)

[escarra.pdf](https://base.socioeco.org/docs/tfp-carla-escarra.pdf)

Fuentes Sánchez, R. (2014). Menores Extranjeros No Acompañados. *Azarbe Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, 3, pp. 105-111.

<https://revistas.um.es/azarbe/article/view/198431/161701>

Generalitat de Catalunya (2022). *Territori i població*. *gencat.cat*. Gencat.cat.

<https://web.gencat.cat/ca/temes/catalunya/coneixer/territori-poblacio/>

Generalitat de Catalunya. (2022). *Informe sobre l'estat dels serveis socials a Catalunya*. Generalitat de Catalunya.

https://dretssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/15serveissocials/sistema_catal_a_serveis_socials/documents/informe_estat_serveis_socials/Informe-sobre-lestat-dels-serveis-socials-2020.pdf

Gil-Alonso, F., Bayona-i-Carrasco, J. (2021). La población rural tras la crisis y la poscrisis: Municipios regresivos, resilientes y dinámicos (Cataluña, España). *Ager. Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, (32), pp- 119-155.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8087658>

González Enríquez, C. (2019). Inmigración en España: una nueva fase de llegadas. *Análisis del Real Instituto Elcano (ARI)*, 28. [https://media.realinstitutoelcano.org/wp-](https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/11/ari28-2019-gonzalez-enriquez-inmigracion-espana-nueva-fase-llegadas.pdf)

[content/uploads/2021/11/ari28-2019-gonzalez-enriquez-inmigracion-espana-nueva-fase-llegadas.pdf](https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/11/ari28-2019-gonzalez-enriquez-inmigracion-espana-nueva-fase-llegadas.pdf)

González Minguillón, M. (2011). Habitar en lo rural hoy. Modelos para una repoblación todavía necesaria: Ibor y Lasosa. *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 11, pp. 131-155.

<https://raco.cat/index.php/AEC/article/view/270421>

Iniesta Girona, J. J. (2017). Tendències en la població catalana i transformacions econòmiques. *TAG - Revista institucional de Col·legi d'Aparelladors, Arquitectes Tècnics i Enginyers d'Edificació de Tarragona*, (79), pp. 20-21. <https://raco.cat/index.php/TAG/article/view/325018>

Institut d'Estadística de Catalunya - IDESCAT. (2022). www.idescat.cat

- Jariot Garcia, M., Sala Roca, J. i Arnau Sabatés, L. (2015). Jóvenes tutelados y transición a la vida independiente: indicadores de éxito. *REOP*, 26(2), pp. 90-103.
<https://www.redalyc.org/pdf/3382/338241632007.pdf>
- Juanola, N. i Quintana, I. (2020). Joves migrats en contextos rurals. Per a una nova ruralitat global i culturalment diversa: polítiques d'inclusió social dels joves emigrats sols als municipis petits. *Pedagogia i Treball Social*, 9(2), pp.63-76.
https://revistes.udg.edu/pedagogia_i_treball_social/article/view/22543/26228
- Lozano, M., Rentería, E., Vida-Coso, E. i Zueras, P. (2018). Demografia. Situació actual i escenaris de futur. *Nota d'economia*, 104, pp. 91-105.
https://economia.gencat.cat/web/.content/70_economia_catalana/arxius/publicacions_periodiques/nota_d_economia/ne-104/NE_104_c4.pdf
- Marzo, M., Galán, P. (2020). Percepcions dels joves tutelats i extutelats sobre l'atenció residencial rebuda pel sistema de protecció català. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 76, pp. 173-194.
- Mazani, L. i Arnoso Martínez, M. (2014). Bienestar psicosocial en menores y jóvenes extranjeros sin referente familiar adulto: factores de riesgo y protección. *Norte de salud mental*, XII(49), pp. 33-45.
- Morales Muñoz, M. Á. i Parra-González, M. E. (2020). Orientación Académica y Profesional a los Menores Extranjeros No Acompañados. *IJNE - International Journal of New Education*, 5, pp. 31-41.
<https://revistas.uma.es/index.php/NEIJ/article/view/7772/9420>
- Morata, T. (2014). Pedagogia Social Comunitària: un model d'intervenció socioeducativa integral. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 57, pp. 13-32.
<https://raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/278526/366287>
- Núñez, V. (1999). Drets individuals, drets socials i drets d'integració. *Temps d'educació*, 21, pp. 233-238.

Planella, J. (2008). Educación social, acompañamiento y vulnerabilidad: hacia una antropología de la convivencia. *Revista Iberoamericana de Educación*, 45(5).

<https://rieoei.org/RIE/article/view/1955/2978>

Projecte Avenir. (2019). *Avenir. Un futur als Pirineus per a infants i joves migrants sols*.

<https://www.poctefa-avenir.eu/cat/>

Ripoll, M. (2022). Trobar casa al món rural: missió impossible? *Arrels*.

<https://arrels.info/noticia/trobar-casa-al-mon-rural-missio-impossible/>

Silva Balerio, D. i Amarillo, M. (2017). La educación social como antidesestino: una vista por la clásica categoría pedagógica de Violeta Núñez. *Revista de Educación Social y Pedagogía Social de Uruguay*, pp.20-29.

https://www.academia.edu/41391643/La_educaci%C3%B3n_social_como_antidesestino_una_visita_por_la_cl%C3%A1sica_categor%C3%ADa_pedag%C3%B3gica_de_Violeta_N%C3%BA%C3%B1ez

Soronellas, M., Yolanda, B., Santiago, R., Ramona, T. i Blay, J. (2013). Inmigrar a la Catalunya rural. Contextos de ruralidad y migraciones de mujeres extranjeras hacia pequeños municipios. *Àger. Revista de Estudios sobre Despoblación y Desarrollo Rural*, 16, pp. 111-148.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4679508>

Subirats, J. (2006). *¿Es el territorio urbano una variable significativa en los procesos de exclusión e inclusión social?* [Estudi, Departamento de Ciencia Política y Relaciones Internacionales, Universitat Autònoma de Madrid].

https://participacionsocial.org/ARCHIVO/documentos/barrio_Taller4_La_ciudad_desigual_2.pdf

Tena, V. (2020). La paradoxa rural: cases sense vida i projectes de vida sense cases. *El Temps - Setmanari*. <https://www.eltmps.cat/article/11184/la-paradoxa-rural-cases-sense-vida-i-projectes-de-vida-sense-cases>

Vives, J. (2020). Tornar als pobles. *Valors. Filosofia de l'actualitat*. <https://valors.org/tornar-als-pobles/>

8. Annexes⁶

⁶ Per més informació, veure [8. Annexes](#)